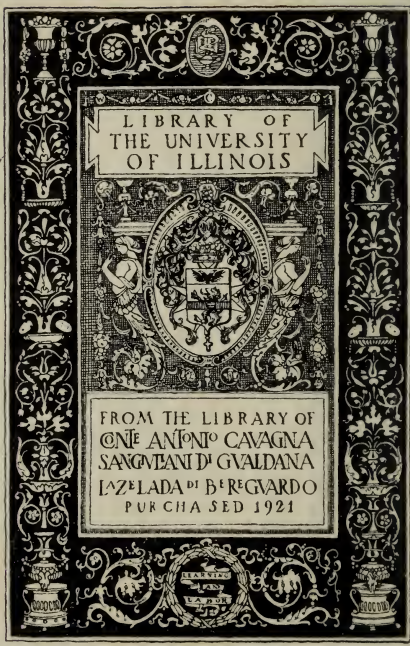

B₂-6-31

3631
2

I 187.
#34.

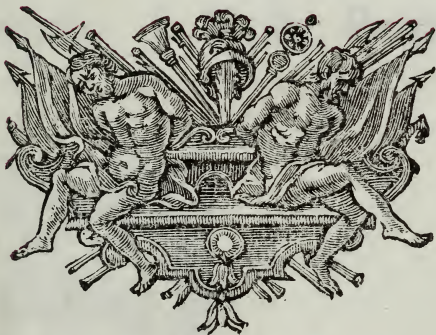
Rare Book & Special
Collections Library

945.07
B887c
v.1

Digitized by the Internet Archive
in 2012 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign

CASTRUCCI
BONAMICI
COMMENTARIORUM
DE
BELLO ITALICO
LIBER I.

LUGDUNI BATAVORUM.

EDITIO PRIMA.

clō cl cc l.

OFFICIAL COPY

1910

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1910

1910

1910

1910

1910

945.07

B887c

VI
CASTRUCCII BONAMICI

Commentariorum de Bello Italico

LIBRI PRIMI

A D

CAROLUM
BORBONIUM

Neapolis, & Siciliae Regem,

PRÆFATIO.

IFFICILE profecto
est, atque arduum,

CAROLE BORBONI REX,

715257

29 My 39

eorum, quæ atate contigerunt sua, scribere historiam; propterea quod non ingenii solum ea scribenti, sed etiam capitis interdum, atque id quod ego plurimi facio, existimationis discrimen adendum sit. Et enim cum illud maxime propositum historico esse debeat, ut nihil non audeat veri dicere, periculum sane est, ne certarum explicatio rerum necessaria potentiorum possit animos offendere, qui assentatorum depravati blanditiis, si quid male gesserunt non redargui memoria scriptorum, sed defendi volunt oblivione, & silentio: adeo ut vel fides in historico, si temporis obsequatur, vel prudentia desiderari possit, si veritati serviat. Quamobrem melius sibi, suisque prospexisse

monumentis mihi videntur ii, qui res a temporibus suis longe remotas perscribendas susceperunt. Nam qui dominabantur, extinctis, rebusque commutatis nulla scriptori mentiendi, nulla est cuiquam causa succensendi, licetque spe, ac metu vetustate sublatis mortuorum facta, & laudare sine invidia, & vituperare sine periculo. Quod item nobis facillimum factu fuisset, magnaue liberati cura videremur; nisi gravis jam causa impulisset nos, ut res ad Velitras gestas conscriberemus, & tua nunc authoritas, CAROLE REX, accessisset, qua mandatum nobis etiam, atque etiam esse voluisti, ut eam Italici belli partem que res consequitur illas, com-

mentariis nostris persequeremur, iterque in Cisalpinam usque Galliam susciperemus, ut & locorum ubi majore ex parte bellum illud gestum est, & hominum, qui aut eidem interfuerunt bello, aut praesuerunt, explorata cognitione, naturaque perspecta, historiae nostrae non minus diligentiae, quam veritati consuleremus.

Ac veritatis quidem praeferenda eo vel maxime difficultas extenuatur, quod ad REGEM scribimus, qui praecleara sustentatus virtutum suarum conscientia historia non horret, actionum indicem humanarum, quique eadem animi magnitudine, qua mendacis repugnare adulantium solet, vera scribentem tutabitur; neque patietur

unquam necessariam historico eripi libertatem, qua, ipso regnante, fruuntur omnes: cum piissimo, justissimoque Regi servire nihil aliud sit, quàm gratissima, omnibusque bonis cumulata libertas.

Quanquam presentis temporis conscribenda historia ita posse rationem temperari arbitror, ut neque fides, neque prudentia in scribendo desideretur. Magna est enim orationis vis in utramque partem, ut neque assentatio placeat sine quodam artificio dicendi, neque sit odiosa veritas, qua lenitate sermonis aspersa in animos illabatur; nisi si quis est aut natura ita asper, ut nullam ab acerbitate sejunctam veritatem probet, aut ingenio ita delicatus, ut ne honestam quidem, &

quasi legitimam historici libertatem
ferre possit. Quorum ego hominum
fastidium atque insultatam adeo non
moror, ut prudentis contra, &
gravis esse historici putem ejusmodi
opinionibus a recta scribendi ratio-
ne non deterreri.

Sed neque mihi audiendum est
aliud genus hominum, qui militari
institutioni contrariam esse dicunt
scientiam rerum pulcherrimarum,
negantque tantum in scribendo ope-
ra, ac temporis ponere militem
oportere. Nam quid hos requiri-
mus leves & ineruditos, cum ve-
teres illos Romanos auctores habea-
mus præclarissimos? qui ab hu-
manioribus disciplinis adeo non ab-
horruerunt, cum bellicis florere
laudibus, ut iidem res agerent

scriptione dignissimas, iidem scriberent. Romanorum ego industriam imitari præ me fero: utinam assequi virtutem possem! Tunc enim non obtrectationem deprecarer, sed præmium postularem; atque a Te postularem, CAROLE REX, qui nunquam profecto sobolem militum, nova instituta Academia, meque ipsum insigni beneficio ad optimas artes excitasses, nisi armorum hanc, literarumque conjunctionem valde probares, maximeque regale duceres, iis potissimum Patrocinii Tui quasi lucem porrigere, quorum armis Regnum defendi, illustrari literis potest. Neque vero existimare aliter potes, cum & quibus hominibus imperes, & a quibus ortus sis,

Et quos denique in lucem edideris ipse tecum sapissime cogites. In totius enim Italiae parte beatissima collocatus a Deo, ut regnares, versari Te profecto vides in eorum hominum vestigiis, qui magni semper in omni aetate fuerunt scriptores, actoresque rerum; Tuque ipse, CAROLÉ REX, difficillimo tempore expertus es, non domi fidem, Et consilium, non fortitudinem foris, atque armorum vim Siculis, Neapolitanisque deesse. Quorum quidem hominum regiones amœnitate cœli, bonitate agrorum, civium nobilitate, nostris, vetustisque temporibus celebrata ideo mihi Graciam quodammodo respexisse, ideo Latium videntur attigisse, ut eo, in unam

veluti sedem, & Græcorum elegan-
tia, & virtus immigrasse Roma-
norum videatur. Quare miran-
dum non est si Græcorum, Roma-
norumque artibus exculta, & na-
tivo quodam sensu, atque insita
felicitate Reges semper bello, pa-
ceque insignes aut acceperint, aut
ipsa fecerint: minusque etiam mi-
randum est, si Tu, Optime Ma-
ximeque REX ad eos imitandos
Reges, & superandos etiam com-
moveris. Quæ enim possederunt
ipsi, regna obtines eadem, eodem-
que sanguine ortus Abavum præter-
ea habes Magnum LUDOVICUM
Gallie Regem, & Patrem PHILIP-
PUM Hispaniæ Regem præstantissi-
imum. Quod igitur a LUDOVICO
Gallia, Hispania a PHILIPPO ha-

buit, ut bonarum artium Paren-
 tes, atque illustrium virorum Pa-
 troni haberentur, & essent, id a
 Te Italia tuis, tuorumque Majo-
 rum peragrata victoriis, atque or-
 nata legibus, & tua imprimis po-
 stulare Neapolis jure optimo vide-
 batur, seque assequutam esse sum-
 mopere gaudet. Testantur id cum
 moles illæ objectæ fluctibus, atque
 hostibus, portusque manufacti, tum
 omnium disciplinarum domicilium
 magnifico abs Te opere exornatum:
 quæ duo, ut omittam cætera, quo-
 ties Neapolitani vident, toties secu-
 ritatem in suam, & beneficium ne-
 cesse est tuum videant, letenturque
 nihil esse abs Te prætermis-
 sum, quod ad pacis, bellique artes in civi-
 tate excellendas pertineat.

Quanta vero gaudii accessio ex
 eo facta est, quod gloriari possunt
 editos esse apud se Regios Liberos
 tuos, qui mihi jam ab incunabu-
 lis salutem inruere videntur Ita-
 lia, & gentium fugam barbararum.
 Quo autem in majorem Imperiorum,
 magnorumque facinorum
 spem nati sunt, eo diligentius so-
 lidæ virtutis præceptis, & veterum
 Romanorum exemplis imbuendi
 sunt, ut ad maximas res confi-
 ciendas accedant paratiores. Atque
 haud scio, an hoc ideò fortuna tu-
 lerit, ut eo potissimum tempore na-
 scerentur Liberi tui, quo plurima,
 ac vetustissima illorum hominum
 monumenta in eodem littore e te-
 nebris eruuntur, ubi in lucem ipsi
 suscepti sunt. Nam eorum facta

summo sibi studio imitanda esse statuent, quorum levissima quaque a doctis viris tanta cura conquiri, explicarique videant. Et sane ejusmodi antiquitatis studia nisi ad historiam cognoscendam, clarorumque adeo virorum imitationem persequendam referantur, curiositatis cujusdam plenissima, sapientiae autem inanissima reperientur. Quanquam non magnopere illi quidem vetera requirent, cum domi habeant ante oculos omnium exempla virtutum. Parentes enim habent eos, qui cum regis abundant virtutibus justitia, beneficentia, magnitudine animi, privatis non carent continentia, probitate, suavitate morum, quae licet reconditae, atque interiores sint, emanant tamen, multaque de iis

*narrantes egomet audiui homines
nobilissimos, qui propter generis
præstantiam versari familiarius cum
Regibus consueverunt, propter fa-
miliaritatem autem eas facilius nos-
se virtutes, & quasi reducto maje-
statis velo perspicere possunt. At il-
læ alteræ quæ appellantur regie, pro-
pterea quod in publica utilitate, &
luce versantur, majoribus ut ita
dicam, theatris propositæ non egent
testificatione cujusquam. Quominus
vereor, ne quis gratiæ me causa
quicquam in scribendo mentiri pu-
tet, cum eo mandante Rege scribam,
qui laudibus cumulatus verissimis
nullis falsis deliniri potest. Ad alie-
nam vero gratiam, quid ego respi-
ciam, qui Tibi, CAROLÈ REX,
debeam uni omnia? sin autem mo-*

veri gratia non possumus, metu certe non debemus. Ejusmodi enim ingressi sumus vitæ rationem, ut quæ vere, atque honeste dici possunt, fortiter, ac libere dicere ne vereamur, nihilque præter dedecus metuendum nobis esse statuerimus. Quapropter omni metu, & cupiditate vacui; eaque libertate, quæ militem decet, atque historicum, qui nihil temere scribat, nihil astute prætereat, tuaque sit,
CAROLE REX, *tectus auctoritate eam Italici belli partem latinis mandare literis aggredimur; quæ ab Austriacorum a Velitris receptu initium ducens Aquisgranensi pace, & Nicænsi in Italia conventu terminatur.*

Opus sane memorandum, & fortunæ varietate adeo insigne, ut victores interdum desperaverint, spe-

rare victi nunquam desierint, ferocissimique extiterint, qui imbelles videbantur, omniaque fortia passi pro libertate, atque ausi sint. Fugati, caesique exercitus, Ducesque nobiles, expugnatae urbes, direpta Provincia leguntur etiam alibi, & exitus sunt communes bellorum omnium. Illud hujusce belli, de quo scribimus, praecipuum est, quod tot praeliis, tot claudibus, tantorumque Regum viribus nihil fere perfectum est, quod rerum gestarum magnitudini responderit, non Principum ambitio sedata, non Populorum constabilita felicitas; bellum denique vehemens, atque atrox pax repente conclusit otiosis magis optanda, & defatigatis necessaria, quam cuiquam opportuna, aut gloriosa bellantium.

Totum autem opus tribus Libris complectemur, quorum hic primus in tuo, REX, nomine apparet. Descriptionis enim nostrae fructus aliquis ad neminem prius, quam ad eum pertinere debet, a quo accepimus, ut scriberemus.

CASTRUCCII BONAMICI
COMMENTARIORUM
D E
BELLO ITALICO
LIBER PRIMUS.

EPULSIS Austriacis CARO-
LUS quidem Rex, ita uti
in Commentario de rebus
ad Velitras gestis diximus,
Neapolim victor revertebatur: At
Mutinensium Dux, Gagiisque cum
Hispanorum copiis, & auxiliariis,
quas e suo delectas exercitu illis Rex.

A attri-

attribuerat, se se recipientem Lobcoviczium insequuntur, effectisque eâ de causâ duobus in Tyberi pontibus exercitum iv. non. Nov. traducunt. Lobcoviczius missis jam antea, qui idoneum prope Viterbium castris locum deligerent, in ea se castra septimo a Velitris die contulit; quæ quidem egregiè loci naturâ objecto monte satis edito, nemoreque densò, atque aspero muniebantur. Hæc Gargius animadvertens, qui hostes Roncilionem erat usque persequutus, ad Falerios Faliscorum, Spoletumque subito se convertit, atque ex iis locis in Umbriam erumpere meditabatur, sperans si prior Perusiam occupasset, Lobcoviczium receptu, & comœatu posse omni intercludi. Sed Lobcoviczius, cognito consilio ejus, motis extemplo a Viterbio castris, per Urbe-

beve-

bevetanum agrum iter arripiens, & silvas inter, ac saltus properans antecesserat tam opportuno tempore, ut simul ipse Perusiam attingeret, & Hispani, Neapolitanique in Assisiensi agro cernerentur. Erat enim ex oppido Perusiâ propinquus despectus in pulcherrimam Umbriæ vallem.

Gagius in ea planicie, quæ inter Assisium, Forumque Flamini interest, castra facit: cohortes aliquanto latius porrigi, simul plures noctu ignes accendi jubet, quo ex tam late productis ordinibus, dispersisque ignibus amplioris speciem exercitus hostibus ostentaret. Suæ enim copiæ, quanquam e Neapolitanis, ut diximus, auxiliis, atque his, qui ex Hispaniis per eos dies ad oram Romanam, Centumque cellas appulerant, refectæ; infrequentiores tamen adhuc,

vixque iixx. millia numero erant. Loboviczii autem ne xiii. quidem millium numerum explebant, insigni morborum, & perfugarum frequentia, quod in omni fere receptu accidere consuevit: multis etiam ad Aricinum nemus absumptis, & nonnullis cohortibus, quæ Regis Sardinia auxiliarentur, in Galliam Cisalpinam summissis. Quapropter cum suorum paucitatem videret, hostium numerum multo etiam majorem ex castrorum amplitudine arbitraretur, profectioem fugæ similem circumspectabat vehementer timens, ne intercluderetur. Itaque ne celeritati quidem satis confusus suæ, Comiti Soroo, qui suis, exercitusque impedimentis præsidio ibat, magnopere mandat, uti aliquam insequenti Gaggio moram inferat; dum ipse per Eugubinos montes, superato Apennino, secun-

secundum Adriaticum mare in Flaminiam descenderet, inque ejus regionis oppida exercitum in Hiberna deduceret. Hisce mandatis acceptis Comes Sorous, converso itinere, Nuceriam occupat, ibique consistit. Erant cum eo nongenti ferme projectâ audaciâ milites ad omne facinus, atque discrimen impunitate diurnâ, crebrisque certaminibus obdurati, perfugæ omnes, eoque acriores, ne, si in potestatem Hispanorum venirent, ad ultimum supplicium progredi cogerentur. Et jam Hispanorum, ac Neapolitanorum primum agmen a Foro Flaminii profectum instabat, & occupatis circa Nuceriam collibus imminebat universum. Neque ob id Sorous a proposito deterrebat. Insanire hominem oppidani dicere, qui ab omnibus rebus flagitiosè imparatus tam parvulis
copiis

copiis, nullis munitionibus, adversariorum exercitui obsistere velit; monere, ut sibi, suisque, subito discessu, consulat. Enimvero ille animo feroci, minacique vultu negat, universum adversariorum exercitum tanti esse, ut ipse fugiat; & memor eorum, quæ paulo ante Lobcoviczio Imperatori suo confirmaverat, milites cohortatus, ut nullam nisi in armis salutis spem ponerent, urbem, suburbiumque, pro loco, ac tempore communit, portas obstruit, transversas trabes viis inducit, denique nihil reliqui ad defensionem audacissime facit. At Hispani, Neapolitanique primo impetu in suburbium irrumpunt, portamque oppidi unam incendunt, neque tamen ulterius progredi audent loci difficultate, suorum cæde, hostium furore deterriti. Quibus rebus factum est,
ut in

ut in foro, ubi mercatum habere oppidani solent, aggere extracto, & tormentis quatuor, quæ a Foro Flaminii advexerant, collocatis, quatere oppidum, ac diruere instituerint. Tum vero atrocitate rei oppidani commoti Soroum circumstant, unum universi orant, atque obsecrant, ne suâ pertinaciâ ipsorum fortunas omnes deleri funditûs patiatur. Ille omni re desperata, cum jam nec jacula militibus, nec vires suppeterent, simul Lobcoviczium effugisse jam sciret, colloquium petit, paratumque se dedere ait, si modo incolumitatem transfugis, veniamque impetret. Non impetratâ, tamen ad deditiorem compellitur. Deditiione factâ, ipsa e vestigio ab Gagianis militibus Nuceria diripitur, Pontificis Maximi oppidum: adeo nihil in bello sanctum, nihilque

8 DE BELLO ITALICO,
nihilque tam opportunum injuriæ,
quam medium, & quietum sine ar-
mis imperium. Gagius, conservato
Comite Soroo, in cæteros, uti in
transfugas, lege agi jubet. Injecta con-
tinuo omnibus vincula unum queren-
tibus, quod vitam, quam projicere
in prælio per virtutem poterant, sup-
plicio, atque ignominia reservassent.
Statim inde in castra ad Forum Fla-
minii abripiuntur, ibique in eos, to-
to inspectante exercitu, paulo seve-
rius animadversum esse videbatur, pro-
pterea quod non forte decimus quis-
que, uti militari consuetudine rece-
ptum est, sed quintus quisque lectus
ad supplicium sit, illique ipsi milites,
qui fortium beneficio supplicium vi-
taverant, tamen illuvie obsiti, cate-
natiq; longo, ac miserabili agmine
Cajetam usque perducti fuerint, ubi
qui

qui honestioris in militia ordinis erant compingerentur in carceres, reliqui ad opus, atque ad triremes damnarentur. At ii, quos extremum sequi supplicium damnatos oportebat, pars arboribus suspensi, pars jaculis confossi fœdissimè perierunt. Perhorruere milites, populiq̄e præsertim lenissimo Pontificis imperio assueti tantam subito stragem, non reputantes eâ severitate militarem disciplinam contineri, & reipublicæ interesse vehementer punire transfugas. Justissimo igitur supplicio affectis transfugis, Gagius assequendi hostis spe dejectus, cum summa jam hiems instaret, distributis circum agri Romani municipia legionibus, ipse Viterbii hiemare constituit. Quo in oppido cum cæteri copiarum Præfecti otiosum ab hoste tempus ludis, scœ-

B

nisque

nisque contererent, ille tacitus plerumque totius Italici belli molem animo agitabat. Itaque maturius paulo, quàm tempus postulabat, deducto ex hibernis exercitu quasi incertus quâ progredere, ut sua hostibus consilia occultaret, modo se Flaminia viâ dare, interdum Hetruriâ ostendere se veluti minitabundus, atque in eam partem impressionem facturus videbatur. Quæ quidem fama erat edita in vulgus, adeoque percrebuerat, ut qui ei provinciâ præerant, trepidarent, atque aliquot in fines Aretinorum cohortes præsidii causâ mitterent. Quanquam enim Viennensi fœdere diligentissimè cautum de Hetruriâ non turbandâ fuerat; quo fœdere Hispaniarum Regis socius, atque amicus Galliarum Rex acceptâ a Francisco Duce, quam Regi Stanislao socero attri-

attribueret, Lotharingiâ, Hetruriam Francisco in perpetuum addicendam, Hispano consentiente, curaverat, reque ipsâ addixerat: interdum tamen illa suberat cogitatio, quam faciles essent hominum, & cum primis Regum ad fallendum mentes; neque tam, qui Hetruriæ præerant, Hispanos timebant, qui adventare dicebantur, quam populares, quorum ipsi adversâ, Hispani secundâ voluntate utebantur. Nam Florentinos Borboniarum partium studio omnium in Italia maxime flagrare opinio erat, vel quia Caroli Hispaniarum Regis F. adventum, ejusque benignitatis memoriam novâ nondum dominatione expulerant, vel quia Medicæorum extinctâ apud ipsos familiâ in Transalpinorum potestatem redacti servitute premi inclementiore videbantur. Vi-

tio etiam gentis humanæ, quæ longinqua expetere, fastidire presentia consuevit. Sed Gagius, qui in Hebruriam cogitaverat nunquam, superum mare versus iter facere, ad hostemque contendere cæpit.

Quadringenti ferme vicum quendam in Flaminia, qui Catholica appellatur, infederant Ungarici equites, ibique erant ab Lobcoviczio collocati, ut Hispani exercitus conatus, atque itinera specularentur. Quem exercitum ubi appropinquare cognoverunt, eo statim loco excessere. Quo facto, qui Arimini, quique Cæsena Austriaci milites præsidii causa erant Ungaricis se se equitibus adjunxerunt, unâque omnes ad Cornelii Forum perrexerunt. Hiemabat ibi Lobcoviczius. Hic de Hispanorum adventu certior factus, cum quæ per literas,

nun-

nunciosque ab Rege Sardiniaë flagitaverat, nusquam adhuc apparerent auxilia, atque ipse, attritis jam viribus, multo omnibus rebus esset Hispanis inferior, educere ex hibernis exercitum, seseque properans recipere cæpit: neque prius properandi finem fecit, quam ad Mutinam perveniret, castraque ad eam urbem opportuno, & munito loco ponere.

Ipsius enim castrorum dextrum latus ita urbi adhærescebat, ut adactis ex arce Mutinensi telis protegi posset. Sinistrum fossâ sepiebatur, quæ derivandi fluminis causâ prope Mutinam erat non mediocrem in altitudinem depressa. A fronte munitiones Lobcoviczius instituerat optimas, easque tormentis, perpetuisque stationibus instruxerat. A tergo autem castrorum amnis erat Gabellus, eoque in amne
pontes

pontes effecerat tres, quo facilior esset in Mantuanum agrum receptus, ex eove commodior, si nemo premeret, commeatus. His rationibus Lobcoviczius ad utrumque paratus, seu pontibus effectis se se ulterius recipere, seu communis castris remanere mallet, auxilia certe expectare, & bellum ducere velle videbatur. Jam vero eo magis festinare Gagius, atque in maximam conficiendi negotii spem adduci si Lobcoviczium assequeretur, cumque eo confligeret, priusquam ille se se Transalpinis, & Sardinensibus auxiliis confirmaret. Itaque ad Forum Cornelii, eodem, quo hostis, itinere properans in fines Bononiensium celerius opinione omnium pervenit, continuatoque itinere Scultennam cum omni exercitu Flumen vado transit, ita ut humeri

tan-

tantum, summaque militum pectora extarent, eademque usus celeritate, cum hostium manum, quæ Spilinbergium (in Mutinensi agro ad Scultennam vicus est) tenebat, in fugam conjecisset, ad locum pervenit, qui appellatur Montalus, atque abest a Mutina passuum iii. millia. Castra ibi Hispani, Neapolitanique faciunt. Postero die Gagus decurionem exercitus cum satis validâ peditatus, atque equitatus parte præmittit, qui castra exploret Austriacorum, & loci naturam cognoscat. Quibus cognitis rebus, exercitum confestim in eam partem adducere, ubi item est in agro Mutinensi vicus, quem Bonumportum appellant, atque inde in hostium castra triplici instructo agmine irrumpere, eodemque tempore, summissis militibus, atque operis, quæ cum iis ratibus, quas carris

carris devehebat, pontem in flumine Gabello extemplo perficerent, hostes ab tergo adoriri Gagus meditabatur, ancipiti ipsos prælio distractos facilius opprimi posse sperans. Hæc cum ille cogitaret, atque ageret maxime; ecce subito ab Hispaniarum Rege nuncius apparet cum literis: debere Philippum Regis F. in Genuensium fines quamprimum se conferre; properaret cum illius exercitu suum Gagus conjungere, omniaque posthaberet. Quibus literis acceptis aggrediendi hostis consilium depositum est, susceptaque de itinere, concilio statim advocato, deliberatio.

Dux Mutinensium concilio, summæque rerum imperatorio nomine præerat. Is rectâ eundem Novas esse arbitrabatur, Genuensium oppidum in Galliâ Cisalpinâ plenum, atque opulen-

lentum, & Philippici exercitus propinquitate opportunum: assuetum se se iis circum Mutinam locis; non viam se certe nosse ullam aliam, qua exercitus ire, impedimenta que supportari possint: sibi quidem persuaderi magni animi rem esse, magnæ difficultatis propter asperitatem viarum, hostis propinquitatem, occultandi consilii desperationem: sed nihil esse virtutis arduum; cumque Regi parendum necessario sit, enitendum esse ajebat, etsi aliquo accepto detrimento, ut eo, quo Rex jusserit, mature cum exercitu perveniat. Porro erant, qui Bononiam statim, atque in Pontificis provinciam regredi censerent, quod facilem ibi commeatum, iter denique non incommodum ad inferum mare, Cosarumque oram esse arbitrarentur, &

salvum inde exercitum cum omnibus impedimentis unâ in Liguriam navigatione posse transmitti demonstrabant. Gagius utramque improbabat sententiam, quantum alteri deesse consilii, tantum alteri superesse animi dicebat. Qua enim fiducia, aut quibus copiis Novas perveniendum? lxx. circiter millia passuum intercedere itineris asperi, atque difficilis: ipsum a Placentia Apenninum transcendendum: subesse rivos, amnes, nobilitatum Gallorum fugâ, victoriâque Tarum, Romanorum clade Trebiam; tempus adversum, maximas aquas, longum iter, & corruptum, impeditum agmen: instare ab uno latere hostes, qui agmen assidue nostrum peragitent; ab altero montes assurgere gelu, pruinaque oppletos: vix quinque dierum cibaria superesse:

in

in tantis angustiis ecquam esse militibus spem posse inopia, & lassitudine confectis, montibus, atque hoste circumclusis? magnopere se quidem Mutinensium Ducis perspectam jam in maximis rebus laudare virtutem, cui nihil arduum videatur: sed esse in bello non minus consilio, quàm virtuti locum, eâque propter cavendum esse, ne temere progressis, aut certum exitium, aut turpis impendeat exitus. Reditum vero in Pontificis provinciam quid habere, nisi inopiam cibariorum, & militum fugam, & discrimen omnium rerum? Ecquam enim fore copiam, si loca repetantur nostrorum, hostiumque inveteratis jam castris exinanita, atque exhausta? milites autem, qui, cum ad hostes itur, alacres, atque erecti vadunt, demittere, cum rece-

datur, animum, & factâ receptus mentione, statim de fugâ, victoriæ, prædæque desperatione incitatos cogitare. At illud, cujus tandem consilii esse? Neapolitani Regni robur, Hispanorum florem, totius belli spem, atque eventum mari, & fluctibus committere? præsertim cum omnia littora, portusque tanta diligentia a Britannicis classibus asserventur. Postremo afferre se, quod tutius, atque explicitius consilium videatur. Præmissurum enim statim Bononiam Pincaronium Præfectum Fabrûm firmo cum præsidio, qui ea via celeriter tormenta omnia, & quidquid in exercitu gravis, atque infirmi est, in He-truriæ maritima adducat, indeque idoneam nactus tempestatem, & Ligusticam oram legens neque ad unum locum appellat, neque uno comineatu;

quo

quo fallere melius Britannos, atque effugere possit. Ipsum interim, qua proximum est iter, cum expedito, ac delecto agmine per Apenninum, Lunensemque agrum in Genuensium fines perventurum: neque defuturos exercitui commeatus, cum, trinis viæ castris superato Apennino, Lucensium campi occurrant integri & fertiles, qui pabulo, frumento, pecore, & omni rerum copia juvare exercitum queant. Hæc vicit in concilio sententia; cujus sententiæ hæ erant certæ opportunitates, quod præmissa tormenta ab omni hostium impetu, Pincaronii celerissima profectio defendebantur, quem assequi cum unius diei iter antecederet, illi profecto non poterant; & quod oppositus obstabat Apenninus, quominus reliquum insequerentur exercitum. Neque præterea veri-

simi-

simile erat Lobcoviczium a Gallia Cisalpina, atque ab Rege Sardiniae longius abduci velle, animis Genuensium tum incertis, atque Philippi, Gallorumque copiis ingruentibus.

Gagius cum omnem in celeritate positam rem videret, concilio vix dimisso, tormenta, atque impedimenta omnia silentio prima nocte ex castris Bononiam confestim præmisit, ac conquietere ante iter confectum vetuit. His Pincaronius Præfectus Fabrûm cum equitum, peditumque millibus v. missus præsidio est. At ille cum ad Scultennam amnem pervenisset, qui ea nocte ex maximo imbre admodum creverat, simul iis temere credens, qui vado amnem transiri posse negabant, iter supprimit. Quod ubi Gagius cognovit decurionem statim exercitus misit, qui
homi-

hominem severius commonefaceret, uti acceleraret. Quo facto vadum in flumine repertum est. Periculum erat, ne, si tam subitam Lobcoviczius profectioem sentiret, multo breviori itinere Pincaronium assequeretur, eumque interciperet. Ita unius hominis soccordiâ parum abfuit, quin tormenta omnia, atque exercitus impedimenta in hostium potestatem venirent, totiusque rei consilium deperiret. Interea Gagius cum expedito agmine e conspectu Austriacorum evolavit. Lobcoviczius Pincaronii profectioem non fenserat, Gagium verone profectum quidem esse existimabat, sed eo tantum excessisse arbitrabatur, ut paulo ultra eum locum castra transferret. Qua de causa, primi diei mora illata, deinceps, reliquum frustra laborem suscipi intelligebat,

gebat, cum jam neque Pincaronii iter demorari, neque Gagium consequi, neque etiam extremum ejus agmen carpere posset. Dicitur eo tempore Lobcoviczius tantam esse celeritatem, rei que militaris scientiam in ipso hoste admiratus. Ea est magnorum facinorum vis, atque species.

Apennino, qui ab alpibus maritimis, supraque Genuam initium ducens, omnem Italiam discriminat, ii quoque montes annectuntur, qui Mutinensem agrum meridiem versus a Lucensi dividunt, Balista quondam, & Letus apud Romanos appellati, nunc a peregrino quodam, quem summo apud Scotos loco natum austerere, & solum plures ibi annos vixisse ajunt, D. Peregrini montes dicuntur. Ferebatur eo Gagus triplici instructâ acie. Facile a principio

cipio iter , atque amœnum . Colles as-
furgebant leniter acclives . Ubi ad aspe-
ra , ac montosa ventum est , farcinaria
omnia jumenta defecere , adeo ut ciba-
ria ipsi sibi milites supportaverint . Ac-
cidisse id satis constat eorum improbi-
tate , qui vecturas de Regibus redi-
munt ; propterea quod , ut suo priva-
tim compendio servirent , jumenta co-
emerant macie corrupta , neque ad
superandos montes idonea . Atqui
ejusmodi ærarii depopulatores , postea-
quam ex egestate , ac fordibus per-
missis jam latrocinio emerferint , ad
opes , atque ad honores obrepunt non
sine Regum pernicie , & justissimâ
populorum querelâ . Cum , uti dictum
est , in tres partes distributus Gagia-
nus Apenninum superaret exercitus ,
dextera quidem , sinistraque pars , quod
molliore itinere montem circuibat , fa-

cile progrediebatur. At media acies, in qua Dux ipse Mutinensium, & Gagius erant, loci iniquitate, miserè admodum divexata est. Nam quod duces itineris nacta esset imperitos, per devia, atque asperiora incedebat, nullumque neque ordinem, neque imperium servare poterat, & quod rectâ montem adversus peteret, ægrius necessario ingrediebatur, quâque difficilior erat aditus, atque præruptior. Tum iii. ferme millium passuum via adeo gelu constrata erat, ut, nisi discussâ glacie iv. in altitudinem pedum, insistere miles non posset, & complures nihilo secius prolaberentur, præcipitesque agerentur per lubricas illas montium altitudines. Ipsi ante primos ordines ibant Imperatores, Dux quidem Mutinensium pedes, Gagius vero, cum podagræ doloribus ureretur,

tur,

tur, equo insidens, & cohortabantur suos, ne labori succumberent, neve animum tot præliis, atque hostibus invictum in tantulo non facillimi itineris spatio desponderent. Imperatorum vocibus, atque exemplo tantum militibus incessit itineris conficiendi studium, ut in summum jugum incredibili labore, ac perseverantiâ coniterentur; ex eoque properantes descenderent, atque ad Castrum novum, qui non ignobilis in illis montibus vicus, & totius Capheroniæ provinciæ caput est, subito pervenerent; adeo ut qui Montis Alphonfi arcis, quæ vico imminet, præsidio erant Austriaci milites, cum nihil tale suspicarentur, & incuriosè observarentur in foro, prius captam arcem, seque captivos senserint, quàm appropinquare hostes cognoverint; quorum

indiligentia Gagianis admodum profuit : Nam parva licet arcis oppugnandæ mora maximo fuisset ipsis detrimento, cum necessariis omnibus rebus egerent, atque extremâ jam fame laborarent.

Tam improvifum, tamque difficile per Apenninum Gagii iter cum late fama vulgasset, magna apud otiosos rerum æstimatores controversia extitit, cum alii temeritatem hominis carperent, qui suas eo copias conjecisset, ubi esset ipsis, & fame, & frigore pereundum; alii virtutem, atque immerfabilem difficultatibus animum extollerent, Annibalique alpes perrumpenti adæquarent. Ita, variantibus hominum studiis, sententiæ quoque variantur, deque rebus nemo confidentius judicat, quàm qui eas ignorat. Ego sicut non parum virtuti tribuerim

buerim Imperatoris, ita non multum consilio detraxerim, quod præsertim fortuna comprobarit. Fœda enim tempestas, quæ per eos ferme dies coriri constanter in iis locis, atque ingentem decidentium nivium vim circumferens, deprehensos in itinere homines opprimere solet, cum vix milites ab Apennino descendissent, subito, vehementissimeque insurgere cœpit: ita ut exiguo tempore magno casu totius exercitus salus constiterit.

Captâ Montis Alphonfi arce, Lucensium finibus appropinquabat exercitus, quod ubi est auditum, insolentes homines belli, &, quorsum tam repentinum, atque ab hoste, ut videbatur, diversum iter evaderet, ignari (id quod in ejusmodi rebus necesse erat) perturbati vehementer sunt. Nam quanquam usitato jam a principio
belli

30 DE BELLO ITALICO,
belli instituto Reipublicæ prudentif-
simo parem Lucenses Austriacis, Bor-
boniisque voluntatem ostenderant, ni-
hilque fecerant, dixerantve, quod al-
teros contra alteros juvaret: tamen
prudentiæ non semper fortuna comes
per idem ferme tempus tulerat, ut
homines a potente quodam Româ
summissi, Hispaniensem in agro Mas-
fensi tabellarium deprehenderent, ac
dispoliarent, & publicas potissimum
litteras interciperent. Quo factô in
fines se se Lucensium receperant; at-
que eos qui Montignosii oppido
præerat, cum apud illum de inju-
riâ, quam sibi factam esse a latro-
nibus putabat, vehementer esset ta-
bellarius conquestus, comprehenderat,
præfectoque arcis custodiendos tradi-
derat, Senatunque eâ de re certio-
rem fecerat. Senatus, quod eos la-
tro-

trocinii infimulatos, latrones esse existimaret, literas quidem tabellario confestim reddi, ipsos in vinculis habendos videri censuit. Postea vero quam illi diplomata ostenderant, quibus eos esse milites compertum est, Senatus cum omnia ubique hostibus in hostes licere jure belli intelligeret, cumque non in sua provincia facinus admissum esse constaret & literis redditis satis Borboniis factum esse arbitraretur, Austriacos milites solvi extemplo, liberosque abire jussit. Erat æquitatis, & prudentiæ consilium plenissimum. Non defuerunt tamen, qui literis, nunciisque Senatam apud Reges populari inducti rumore criminarentur. Adeo nihil est a calumnia intactum, multoque plures sunt, qui reprehendant, quam qui laudent.

At ne in animis Regum utriusque partis suspicio hæreret falso injecta, ad Reginam Ungariæ Carolus Mansius, ad Regem Sardiniaë Joannes Sardinus, Neapolim Laurentius Deodatus, atque in Hispaniam usque Andreas Sbarra ex S. C. missi sunt, eisque mandatum, ut Reipublicæ causam Regibus probarent. Harum vero legationum exitus adhuc erat incertus, cum, uti diximus, Lucensium finibus appropinquaret exercitus, civitasque suspensa metu, ac sollicita esset. Cum autem in timore multa fingantur impunius, omnia credantur facilius, eo factum est, ut nonnulla temere vulgata timere Lucenses cogerentur, quæ quidem non timuissent, si conscientiaë potius suæ, quàm temporum rationem habuissent: ne videlicet Reipublicæ vis aliqua infer-

ferretur, neu milites in eorum agris maximo cum detrimento diutius versarentur, neu denique multa necessario quodam armatorum hominum impetu acciderent, quæ ne prudentiâ quidem corrigi possent. Augebat timorem, quod nullæ Ducum essent literæ, quæ de ipsorum adventu certio rem Senatum facerent, itaque inimico animo adventare magis, magisque dicebantur.

At Lucenses, ut aliquam in repentino tumultu dignitatis, ac salutis rationem habere viderentur, Montanos, qui in eorum ditio ne sunt, genus hominum militiae aptum maximè, summâque erga Rempublicam fide cognitum ad se vocaverant, eos armaverant, custodiendæque urbis sexviros creaverant. Interea Imperatorum literæ venere adventum nunciantes. Ita-

que paulo quietior Senatus Franciscum Bernardinum ad Borbonii exercitus Imperatores, & Ducem imprimis Mutinensium misit, qui eos ad Castrum usque novum in castris conveniret, diceretque: egregium semper fuisse, & esse erga Borbonios Reges Senatus Populique Lucensis animum: minus ob eam rem se se ab eorum adventu timere, quos optimâ fide dilexerint: esse potius, cur gaudeant, venisse tempus, quo suam Lucenses erga Borbonios voluntatem verbis toties, legationibusque testatam, re tandem ipsa declarent: nihil ea propter esse, quod in eorum potestate sit, quod non ipse fortissimis Imperatoribus ex auctoritate Senatus polliceri & repræsentare etiam possit. Illi tam liberali oratione, promissorumque spe deliniti, cum exercitum haberent frigore,

gore, fameque fere enectum: non sibi, non Regibus suis in animo esse, responderunt, quicquam adversus Rempublicam moliri: militarem tulisse rationem, ut necessario per eorum fines iter facerent: curarent ipsi, ne commeatus deessent: se se daturos operam, ut milites sine maleficio, & injuria transeant. Quibus rebus cognitis, omnis Senatus cura eo conversa est, ut commeatibus extemplo consuleretur, utque Cives eligerentur idonei, qui ea diligenter curarent, quæ ex usu Borbonii exercitus esse cognoscerent. Quo facto ex omni agro, & vico, pabulum, & cibaria in Borboniorum castra comportabantur, omniumque rerum copia portabatur undique, atque agebatur plenissimis viis. Idque eo erat mirabilius, quod Lucenses angustis agris, minimeque frumentariis

utantur; tempus autem esset anni difficillimum, quo neque frumenta in horreis sunt, neque multum a maturitate absunt; & milites, qui in florentissimis provinciis in maximis sese fuisse difficultatibus recordabantur, non sine summa admiratione videbant diligentia, ac fide parvas augeri res posse, magnas contra dilabi, si pravè administrarentur. Cum Hispanus, Neapolitanusque exercitus ad sextum ab oppido Lucâ lapidem pervenisset, Senatus eo statim Cæsarem Santinium proficisci jussit, qui cum Duce imprimis Mutinensium, cæterisque Imperatoribus ageret, quemadmodum ex officio ac dignitate Reipublicæ esse intelligeret. Quibus rebus confectis ita a Lucensium finibus discessum est, ut militibus Lucenses, Lucensibus milites accepti essent; Reipublicæ in administran-

strandis rebus solertia ab omnibus col-
laudaretur; Neapoli autem, atque in
Hispania Legati ejus comiter ab Re-
gibus acciperentur: & qui jam veri-
tate rei commoti, Legatorumque of-
ficiis secundum Rempublicam judica-
verant, tum vero his auditis, omnem
de tabellario suspicionem ex animis
delerunt suis.

At Gagus nihil in itinere mo-
ratus: per Lunensem agrum Sergia-
num pervénit, primum quod est ab
ea parte venientibus Genuensium Op-
pidum. Quatriduum ibi subsistere pla-
cuit, dum in flumine Macrâ pons ef-
ficeretur, & allevarentur milites, quos
longum ex Mutina, atque arduum
inter Appennini tramites, infestumque
nivibus, & pluviis iter divexaverat.
At magnâ Gagus sollicitudine afficie-
batur, novis subinde difficultatibus
objectis..

Macra vicinis montibus rapidum flumen, tuncque etiam ex nivibus, imbribusque maximum erat; & pons in eo confieri difficilius propterea videbatur posse: loca excipiebant horrida, & saltuosa, latebrisque, & silvestribus tramitibus prærupta, quo certe ex militari progrediendi consuetudine, atque ordine adiri non poterat, idque erat incommodum, & periculosum maxime cum præsertim Austriaci, si ab Apuanis montibus descenderent paucis immixtis equitibus, omnem male habere exercitum, & facile etiam possent errantem, & defatigatum opprimere. Ac jam ut nullus ab hoste metus esset, non pabulum in vastis locis, atque inanissimis non frumentum erat: non denique certus tam incerti itineris dux. Una omnium erat in Genuensibus rerum spes, quorum

rum obscura adhuc voluntas, & conscripto nuper exercitu suspecta videbatur. Infirmæ erant Hispanis, Neapolitanisque copiæ, v. millibus cum Pincaronio distractis, compluribus labore confectis, nonnullis fugâ dilapsis. Philippus vero Hispaniarum Regis F. focique Galli, quibuscum se se conjungere Gagus properabat, adeo non properabant ipsi, ut incredibili torpescere morâ viderentur. Erat ipse præterea Gagus sive ætate, sive naturâ, sive etiam consiliorum, quæ omnia semper ab Hispania usque afferbantur, expectatione cunctator, magisque timens adversa, quàm sperans secunda, adeoque omnia consilio tribuens, nihil ut fortunæ relinquere videretur velle, quæ tamen in bello plurimum potest.

Sed cum esset Gagus in quibus

bus demonstravi curis, atque angustiis, multaque hominem sollicitum haberent, atque anxium: commodum ad eum, & Ducem imprimis Mutinensium Genuâ venit missus ab Senatu Josephus Auria, qui bono illos esse animo juberet; & pacata omnia ab Genuensibus, benignaque ipsis, militibusque eorum ex auctoritate renunciaret. Missus unâ cum Josepho Auria Vinsonius fuerat Trib. mil. in exercitu Genuensi, illarumque peritissimus homo regionum, qui Hispanos, Neapolitanosque faciliore per montes, saltusque duceret viâ. Hoc primum in illo itinere Gagii animum erexit, ex eoque primum fieri quædam ad meliorem spem inclinatio visa est. Simul omnibus locis comæatus imperabantur, describebantur vecturæ, frumentumque, & pabulum

(quod

(quod erat tamen perexiguum) comportabatur, nihil denique reliqui ad opus, patientiamque Ligures faciebant: Qui industrii homines, ac diligentes, quod plerumque in sterili agro evenit, multâ duritie, improboque labore naturam vincere velle locorum videbantur. Nunciatur etiam Gagio discessisse a Mutinâ Lobcoviczius, cujus discessu futuros Austriacos ad insequendum tardiores videbat. Jamque tandem Philippus, & Galli parare iter dicebantur, & pons, qui demissis in flumine trabibus bipedalibus, & conjunctis inter se lintribus properabatur, penè erat perfectus. Itaque cum de hostibus, deque sociis ea, quæ optabat, audiret, & Genuensium copiis exercitum sublevari suum posse non nequicquam speraret, exquisito per Vinsonium iti-

42 DE BELLO ITALICO,
nere non diù commorandum sibi esse
Gagius existimavit.

Interim Lobcoviczius, quem supra demonstravimus delusum a Gagio fuisse, hoc incensus ludibrio, cum bellum etiam fastidiret, quod inopiâ supplementi, ac pecuniæ haud quamquam administrari ex sententiâ posse videbat, relictis ad Mutinam castris, Mediolanum contendit. Et palam quidem evocari se illo Mediolanensis provinciæ, cui præerat, procuratione necessariâ dictitabat; clam vero cum Lucâ Pallavicino colloqui, eumque sibi omnibus conciliare modis meditabatur. Hunc jam inde a principio belli Veliterni iratum sibi æmulatione imperii, & opinionum dissimilitudine, & quem Viennam tunc cogitare acceperat, exulcerato discedere animo nolebat. Ipsum esse cupidum rerum novarum,
ma-

magni ingenii, magnæ etiam apud Reginam propter libertatem quandam ingenuam sentiendi, & Tarocæ Comitis Lusitani gratiam authoritatis cognoverat. Itaque dissimulans quam poterat humanissime appellabat, eumque facilitate, obsequioque illicere ad benevolentiam conabatur. Non tamen facere potuit, quin Viennam ipsi proficisceretur infensus, ibique italici belli incommoda omnia in unum conferri Lobcoviczium oportere diceret, cujus in imperio foccordiam contemnerent hostes, acerbitatem horrescerent milites. Quæ cum Pallavicinus vociferaretur, amici autem Lobcoviczii, ut plerumque fit in calamitate, silerent, cumque ipsius in bello infelicitas non levissimum in Imperatore peccatum, admodum vulgo carperetur, Regina de successore deliberare instituit. Quâ

44 DE BELLO ITALICO,
ille re cognitâ, provinciam bellumque
reliquo deinceps tempore administra-
vit ita, uti solent ii, qui successo-
rem expectant.

Principe Licesteno, qui Lob-
coviczio succederet, delecto, exer-
citus, quoad ille veniret in castra,
traditus Comiti Sculemburgio est.

Statim Sculemburgius per Apua-
nos montes equitum, ac peditum
levis armaturæ partem mittit, qui
Gagii iter cognoscant, infestumque
excursionibus habeant: ipse cum omni-
bus copiis, quæ Germanicis nuper,
& Sardinensibus adauctæ subsidiis ef-
se ad hominum millia xx. dicebantur,
per agrum Parmensem, ac Placenti-
num iter fecit, castraque ad Novas,
quod esse oppidum Genuensium di-
ximus in Galliâ Cispinâ, locavit:
ut Genuenses quocunque animo ef-
sent,

sent, scirent Reginae Ungariae exercitum versari in finibus suis, & Sardiniae Regem socium, atque amicum maxime conjunctum haberet, cujus consilio, atque opibus adjuvari se posse arbitrabatur: Castra autem opportuno loco essent ad commeatus parandos, omnemque Cisalpinam late Galliam tuendam.

Properabat Gagius, ut quamprimum Macram trajiceret, ne in ipso trajectu occuparetur ab hostibus, quos Mutinâ profectos magnis Parmam versus itineribus contendere audierat. Itaque, ponte perfecto, signum datur profectionis. Cum subito aquae magnitudine, ac rapiditate annis, maximo noctu coorto imbri, pons interrumpitur. Erat enim pravè institutus; propterea quod immissae in alveo trabes bipedales, de quibus

ante dictum est, non satis erant firmæ ad vim fluminis refringendam, quod præsertim proximo ex Apennino decurrens majori se se impetu incitaret. Quæ res quam dedit hostibus ad insequendum facultatem, nostris ad exercitum celerius transportandum ademit. Postridie ejus diei, qui fuit dies ad v. non. Maj. noster transduci exercitus eo festinantius, atque ipsis urgentibus Imperatoribus cœpit, quo constantior de adventu hostium fama perferebatur. Ratio, ordoque agminis erat ejusmodi. Præcedebant agmen equites, peditesque levis armaturæ, qui totius exercitus impedimentis, quæ in primâ acie agebantur, præsidio erant. Inde in primâ item acie peditatus, & equitatus ferme omnis progrediebatur; tum secunda acies ex legionariis tantum

tum militibus confecta sequebatur, quam Reginae Hispaniensis Manus, Regiique equites, & Pyrochitrophorum centuriae aliquot claudebant. Multo denique die & nostri exercitus prima acies transierat, & Austriaci cernebantur, qui amplius octingenti, Gorano Duce impigro homine, atque audace, praemissi a Sculemburgio, qui nostrum agmen lacefferent, ab Apuanis montibus descenderant. Nacti quaedam propter amnem Macram aedificia, quorum muris defenderentur, subito nostros, qui citra flumen erant, adorti sunt illud spectantes, si eos ab reliquo abscissos exercitu prohibere transitu, aut, ne pontem interrumperent, impedire possent. Id cum animadvertisset Comes Sevius Legatus, qui secundae aciei praerant, quae quidem acies angustiam pontis

pontis, & dissensione militum diversarum nationum paulo tardius processerat, Gorano Pyrochitrophorum centurias octo opposuit, quæ virtute, ac perseverantiâ tantum profecere, ut hostium impetum sustinerent, & quietiorem nostris transitum darent; ipsæ demum multis illatis, & acceptis vulneribus se se ad agmen reciperent. Imminebant nihilominus hostes, atque instabant acerrimè; jamque pontem ingressi, qua noster erat traductus exercitus, sese quoque transituros minitabantur. Sed repulsi multitudine telorum, quæ ex dispositis in adversâ ripâ tormentis quatuor sine ullâ intermissione trajiciebantur, temerario destiterunt incepto. Relinquebatur; quoniam exercitus partem transeuntem prohibere non potuissent, ut pontem interscindi prohiberent, idque conaban-

bantur . Nam jaculis nostros submovebant creberrimis , nonnullosque subire ausos interfecerant , plurimos vulneraverant . Cunctantibus eâ de causâ nostris , languidiusque ad opus venientibus , unus de exercitu Neapolitano Signifer legionis Hibernicæ , quem postea Carolus Rex hujusce facinoris causâ ab inferiori ordine ad Centuriatum traduxit , non suorum cæde , non periculi magnitudine deterritus cum quatuor omnino militibus prorupit audacissime , & inspectantibus trans ripam hostibus , inter tela , jaculaque pontem rescidit . Quo factò , ipse cum suis se se ad exercitum incolumis adnando recepit . Ut quantum ad periculum adeundum audacia , tantum , quæ plerumque adjuvat audaciam , fortuna ad vitandum valuisse videretur . Traducto exercitu

Gagius rescisso ponte, atque hostibus repressis ante primam confectam vigiliam Spediam eodem die venit. Id oppidi nomen est. Hoc fere est in intimâ portus Lunensis parte positum. Hujus amplitudo portus, ac pulchritudo nulli non cognita naviganti est, qui duobus eminentibus promontoriis continetur, objectamque habet insulam, quæ illum ab effervescentis maris impetu, & quibusdam protegit ventis.

Postero die Gagius nuncios ad Philippum celeriter mittit, quibus regionibus esset, & quid militum secum haberet: negavit cum iis in Galliam erumpi Cisalpinam posse: orat, ut acceleret. Ipse præmissis ad hominum millibus iii., qui ad Segestam Tiguliorum aditus occuparent, ne qua fieret ab eâ parte in
diffi-

difficillimo itinere irruptio hostium repentina, per illam Ligustici maris oram, quæ ad Orientem est, iter facere cœpit.

Erant, ut supra demonstratum est, loca aspera, & saltuosa, angustisque tramitibus, altissimoque in mare despectu horrida, & quod eas ad regiones pertinerent, in quibus hostes versabantur, valde infesta, ac suspiciosa. Erat præterea summa inopia pabuli & propter ipsius agri naturam, & quod angustius nostri pabulabantur, adeo ut pabulo mari supportato, hordeoque, & quacunque ratione poterant tolerare equos cogerentur. In his angustiis Gagius, cum prope Segestam Tiguliorum in arduâ necessario substitisset convalle, & quacunque procederetur iniqua, Josephum intuens Auriam, qui Im-

peratores nostros officii causâ prosequeretur, non iis se certe locis commissurum fuisse dixit, nisi plane Genuensibus confideret: Tum Auria, recte, inquit, Imperator, Genuensium te fidei commisisti, quibus jam uti sociis, atque amicis potes; secretoque illum de Genuensium cum Borboniis facto jam pridem in Hispaniâ fœdere monuit: Tumque primum de fœdere isto Gagus cognovisse dicitur. Nam ante id tempus rumore potius quodam, cui servire Imperatorem non decet, percrebuerat, cum Borboniis consentire Genuenses, quam procerto posset afferri. Hoc quidem nuncio, auxiliique Genuensis spe confirmatus reliquum conficere iter pergebat, eoque alacrior, quod multum de insequendi contentione ipsi jam hostes remiserant, qui

qui satis habebant minoribus nos subsequi itineribus, & rari tantum, dispersique in summis procul jugis apparebant, ut nostrum observare iter, non demorari velle viderentur.

Atque hîc non alienum videtur Genuensis belli causas a principio proponere, tum quod, cognitis causis, reliqua facilius intelliguntur, tum vero, quia res ea est, adeoque celebrata sermonibus, ac literis omnium gentium, ut scriptionem paulo diligentiore, atque in parte operis præmium quasi quoddam postulet. Nam bellum Genuense tanti momenti fuit, ut maximam non modo Italiæ, sed omni etiam Europæ consiliorum, atque rerum commutationem attulerit; tantâ autem virtute gestum est ab eâ Republicâ quæ longâ

longâ deses pace videbatur, ut vetustis Romanorum temporibus gestum videatur; sic a nobis porro integre, sincereque narrabitur, ut non magis apud posteros habiturum sit propter rerum magnitudinem admirationis, quàm fidei propter veritatem.

Belli causa Finarium fuit, opportunissimum ad Ligusticum mare oppidum. Carrettii generis homines antiquitus habuere. Genuenses porro, qui eâ tempestate Orientis opibus clari, ac potentes habebantur, oppidum a Carrettiis aliàs pretio, aliàs fœdere, aliquando etiam jure belli receperant, receptumque iis, cum terrestre ipsi Imperium in Orientem distracti fastidirent, imperatis certis rebus condonaverant. Perlongo deinceps intervallo gravissimæ inter Finarienses, & Alphonsum Carrettium

Re-

Regulum controversiæ obortæ sunt, cum indignarentur illi avarè sibi ab Alphonso, adeoque superbè imperitari, ut ferendus non videretur. Hic contra Finarienses insanire diceret, qui rebellionem factâ ab Imperio, obsequioque discederent. Finarienses Genuensium, quorum in vetustissimâ clientelâ erant, opem implorant: Alphonso Cæsarem adit, eumque orat, ut pro sua Imperiique Romani auctoritate seditionem comprimat. At illis omnibus jure inter se diu, multumque disceptantibus, subito Gabriel Cueba, qui pro Rege Hispaniæ Mediolanensem tunc provinciam obtinebat coactâ militum manu, Finarium armis occupat, idque propterea factum esse pronunciat, ne Galli Hispanorum eo tempore hostes per causam dissensionum ad oppidum obreperent.

perent. Cæsar Imperatoriam in eo Majestatem minui prædicabat; nec Genuenses, ad quos oppidum pertinebat, hâc acceptâ injuriâ Senatufconsultis, legationibusque sibi deerant. Sed cum Cæsari neque animi, neque virium satis esset ad jus suum persequendum; Genuenses autem querelas tantum jactarent nihil sine armis profuturas; iique essent in Italia rerum, atque temporum motus consecuti, ut Finariensem ab iis intermitteri curam oporteret; Finarium ad Hispanos transfuit, ab iisque ad Carolum Sextum Cæsarem unus virilis sexus, qui reliquis Austriacorum erat eorum, qui in Germaniâ, & eorum qui in Hispaniâ ducentos ferme annos regnarent. Huic grave, ac diuturnum cum Philippo Borbonio bellum fuit, propterea quod Hispaniæ, atque Italiæ

Re-

Regna, quæ Caroli Secundi Austriaci fuissent, sibi Austriaco eripi iniquum putaret. Pax ita tandem convenit, ut Carolo Cæsari Italia, Philippo Hispania obveniret. Cæsarem interim cum maxima ex ejusmodi bello pecuniæ urgeret inopia; Pontifex Valentinus, summus tum illi in consiliis capiendis auctor, vocat ad se Dominicum Spinulam Genuensis Reipublicæ Legatum, cum hoc agit: Si Cæsari Genuenses pecuniam dare, quæ sit quingenties HS., & acerba ipsum præterea molestia levare velint, pro ea pecunia, eoque beneficio Cæsarem Genuensibus Finarium tanto-pere ab ipsis expetitur restitutum. Legatus statim cupidius fortasse, quàm oportebat, rem arripit, auri pondus Reipublicæ nomine pollicetur. Genuenses, quanquam & pecunia im-

manis erat, & Legatus temerè inconsulto Senatu rem transégisse videbatur, tamen, quoniam valde Reipublicæ intererat Finario potiri, respondent: Quod Legatus cum Cæsare de Finario egerit, id Senatum censere ratum, atque e Republicâ esse. Itaque præfens Cæsari pecunia adnumeratur. Finarium oppidum ad Genuenses eo jure redit, ut ipsorum antiquitus Genuensium fuerit, & Hispanorum esse Regum dicebatur, deque eo disertè admodùm in quadruplici fœdere per potentissimos Reges Genuensibus cautum est. Eo tum statu res erat, cum repente novus extitit Finarii captator Allobrogum Dux, nullâ quidem causâ, quæ afferri posset, sed imperii proferendi cupiditate inductus. Horum familia Ducum belli ea quidem, pacisque artibus insignis est, sed ita
 inti-

instituta, ut pro animi magnitudine angustos se fines habere semper putet. Nam opimas Cisalpinæ Galliæ regiones nacta fœderibus, bellis, & loci imprimis opportunitate, quod emitte- re in Italiam transalpinas nationes, & coercere una dicatur posse, usque eo progressa est, ut regium ex Sardinia possessâ nomen adepta Italiæ omni imminere videatur. Unum ei deesse ad opes confirmandas videtur, paulo liberior, atque commodior ad mare aditus. Nam illa omnis, quæ in ipsius ditione est, circa Oxibios ora, importuosa est, atque ipse Oxibiorum portus difficilis, & magnarum navium minime capax. Eâ de causa insidiari Allobrogum Duces temporibus, insidiari finitimis, & potissimum Genuensibus, qui maritimi valde sunt, jampridem cœperant.

Genuenses etsi in Italiæ faucibus collocati, plurimas ad bellum italicum terrâ, marique opportunitates habeant, nihilofecius quieti, & quæ omnium ferè Italiæ Principum hoc tempore mens est, ut ne injuriis quidem exagitati ad arma descendant, imbelles, suis contenti finibus, sibi jamdiu vivere consueverant. Erexerat tamen illorum animos potius quàm concitarat vicini nunquam non vigilantis magnitudo, atque assidua inter finitimos æmulatio. At Carolus Emmanuel Sardiniaæ Rex, cum a Majorum suorum virtute, atque institutis non degeneraret, acer, bellicosus, atque in omnem occasionem intentus superiore jam italico bello Carolo Cæsari societatem ostentaverat suam, & societatis præmium cum multa alia, tum Finarium imprimis flagitaverat. Grave id
Cæ-

Cæsari, suâque fide, & majestate indignum visum est, itaque negatum. Ille ejusmodi irritatus offensione cum Gallis, atque Hispanis adversus Cæsarem conjurat. Bellum geritur. Sed pax repente consequuta non commodissima illi accidit. Nam cum Finarium speraret, omnem fere Cisalpinam Galliam teneret, eâ dumtaxat parte contentus esse cogitur, quæ ad Novariensem, & Dertonensem agrum, Langarumque regionem spectat. Avellit nihilominus a Genuensium finibus Regium, Altum, Capraunam, partem etiam Bardineti, partem item Carosii, quæ Genuensium erat, sibi vindicat, eaque omnia ad Langarum spectare regionem fidenter sanè confirmat. Sunt illi quidem pagi in montibus ignobiles, sed erant Sardinia Regi ad ea perficienda.

da, quæ jam tum adversus Genuenses meditabatur, maxime opportuni. Genuenses suos esse dicere, nihil ad Langas pertinere, possessionis vetustatem, Imperii etiam Romani jus proponere, vim queri, obtestari, legatos trans alpes usque ad Cæsarem, atque in Galliam mittere. Non audiuntur. Vicit enim, aut vis, ut fere semper, aut præsens utilitas, aut denique non ea causa satis digna visa est, quæ pacem, & sancitum jam fœdus convelleret. Mortuo Carolo Sexto Cæsare bellum statim inter Borbonios, atque Austriacos coortum est. Initio hujus belli Sardinia Rex, armatus quanquam esset, nullam se tamen in partem movebat, quietem se, atque Italicæ libertati consulere dicebat velle; re autem vera expectabat, dum statueret

ret utrius partis esse mallet (nam ab utraque ingentibus pollicitationibus sollicitabatur) eoque potissimum accederet, quo uberioribus præmiis invitaretur. Equiti Olorio, quem Sardiniaë Rex legaverat jampridem ad Britanniaë Regem, multa intercedebat cum Joanne Carteretio necessitudo. Is magnaë inter Britannos auctoritatis, atque ipsius Britannorum Regis summus erat in imperio. Administer. Carteretius, cum plane ex Britanniaë usu esse intelligeret, oportere Gallorum, qui perpetui Britannorum hostes sunt, nimias jam opes quam maxime infringi, atque immiui, Sardiniaë contra Regis augeri, & confirmari, ut ab eâ Galliaë parte, quæ illi finitima, atque etiam infirmior est, distinere ipse per se, atque adoriri Gallos posset; Equiti

Oforio, per eumque Sardinia Regi persuadere omnibus modis conabatur, ut cum Britannis, atque Austriacis adversus Gallos, Borboniosque omnes consentiret. Homo solertissimus Oforius, & qui Regis sui mentem probe nosset, quasi recusaret quod vehementer optabat, Regem in eo suum excusare impensè cœpit, quod adversariorum potentiam, & belli exitus incertissimos vereretur: non iis illum esse divitiis, non viribus, ut Borbonios, qui valentissimi modo sint, irritare in se aut debeat, aut omnino possit: Austriacos tot in Germania detrimentis acceptis jacere: nolle illum, quod stultissimum est, alienam rem suo periculo curare. Sin autem insperatâ rerum commutatione, quod plerumque in bello evenit, & socio- rum auxiliis se se Austriaci crexerint, supe-

ac superiores fuerint, tum vero illud verendum esse, ne non sibi potius Austriaci victores, quàm sociis consulant, atque his belli onus, sibi victoriæ usum reservent. Contra hæc Carteretius, omnia Sardinia Regi parata a Britannis esse demonstrat, arma, viros, pecuniam, magna mari auxilia, magnos commeatus, quibus copiis, atque opibus non esse cur Borbonios hostes, atque incerta præliorum tantopere Rex perhorresceret: errare illum vehementer, si consilium sibi capere separatim posse speret; evocato in Italiam, quod Austriacorum potentiâ imminutâ accidere necesse est, Philippo altero Hispaniarum Regis filio, ecquem Austriacis, ecquem ipsi tandem in Italiâ locum esse putet? Eandem utriusque causam esse, eandem fore for-

tunam; multo etiam ipsi gravio-
rem subeundam esse, si Borbonii vicerint,
quem eorum undique viribus cir-
cumclusum, & fructuosissimis Cisal-
pinæ Galliæ regionibus mulctatum
in avitis alpium jugis regnare preca-
riò vix patiantur: denique propo-
neret ipse societatis conditiones, &
quæ ab Austriacis postularet, inter-
positâ Britannorum Regis fide habe-
re certe confideret. Hæc acta in
Britanniâ, eademque Regi Sardinia
nunciata in Italiam celeriter sunt.
Et secundum ea multæ illum res
hortabantur, quare sibi societatem
cum Austriacis faciendam putaret:
imprimis, quod Borbonios consue-
scere paulatim in Italiam cum exer-
cibus transire sibi esse periculosum
videbat: modo Carolum, nunc Phi-
lippum neque sibi homines magnis
impe-

imperii, regnisque aſuetos obtemperaturos exiſtimabat, quin aliquâ Italiae provinciâ receptâ, ut paucis antea annis Carolus Rex Neapolis feciſſet, ſubito ad majora contenderent. Suis autem rationibus magis conducere arbitrabatur Auſtriacorum humilitatem, quàm florentem Borbonium ſtatum; propterea quod Auſtriaci, & ſtare, ut miſeri, conditionibus neceſſario coguntur (reſecti enim ab ſe, quò in Italia confugient?) & quæ daturus receperint, reape dare extemplo poſſint. At illi alteri potentiores, & fidei facile ſuæ obliſcentur, & libertatem prius eripiunt, quàm promiſſa exſolvant. Poſtremo metuendum ſe Auſtriacis eſſe poſſe, cum metuere Borbonios certe debeat: imperii etiam commerciique ad mare proferendi

viam ostendi, quod a Gallis Narbonensibus, atque a Genuensibus aversum traduci ad se incredibili utilitate queat. Ipsa autem Britannorum societas, atque amicitia peropportuna videbatur, quod maxime nummati homines, & mari potentissimi essent, adeo ut bellum, & eorum pecuniâ tolerari, & perfici etiam possit. His de causis placuit ei, ut literas ad Legatum suum in Britanniam mitteret: si citerioris Galliae partem aliquam Austriaci sibi extemplo dent, uti vanis promissis non se duci intelligat, & si Finarium Genuensium oppidum attribui sibi, aliquâ interpositâ causâ, velint; item si triginta hominum millia a pacto statim fœdere in Italiam mittere sibi, Italiaeque subsidio polliceantur, fœdus se se cum iis facturum esse, eos-

eisdemque, & amicos, & hostes habiturum, quos ipsi habeant.

Postulata Regis Sardiniae quam maturimè in Germaniam ad Reginam Ungariae perferenda curavit Britanniae Rex cum literis, quae illam serio monerent conditiones ne respueret: suis rebus aliter consuli non posse. Regina imponi sibi a sociis duriora querebatur, quam penè possent ab hostibus imperari, si victa discessisset: Finarium porro, quod Genuenses a Carolo Patre suo grandi numeratâ pecuniâ coemerint, eamque ipsa emptionem jure jurando firmaverit, Regi Sardiniae condonare turpissimum sibi, minimèque consentaneum esse demonstrabat. Quî enim convenire, ut ejus fidem ipsa convelleret, pro cuius hæreditate Patris bellum acerrimum susciperet? Præterea cum tot
hostes:

hostes circumstant, atque immineant, non prudentissimè fieri dicebat, uti Genuenses ultro, ac sine certâ quâdam causâ commoveantur. Negabat Britannæ Rex grave Reginae videri debere exiguâ unius provinciæ parte redimere amicitiam ejus Regis, quo freta, & erepta in Italiâ recuperare speret, & reliqua omnia obtinere: neque fidei tam severè habendam esse rationem docebat, cum de regno, atque incolumitate agatur: Genuenses vero quid vereretur? Ignavos homines, timidos, neque in bellis gerendis, sed in mercaturis faciendis exercitatos, qui neque vires ad nocendum habeant, & si attulerint, facili negotio coerceri, & proteri etiam possint. Tandem Regina vel Britannorum fatigata literis, penès quos & consilii, & virium erat auctoritas;

vel

vel suo etiam periculo admonita, ne Sardinia^e Rex, ad hostes suos repudiatus delaberetur, cum eo societatem, & Britannorum item Rege inire constituit. Itaque duorum Regum, & Regina^e Legati, Osorius rei fere omnis auctor praecipuus, & concitator Carteretius, & Ignatius Vasnerius Vormaciam conveniunt. Ipse adest Britannorum Rex. Sancitur foedus: quo ex foedere consilia, vires, arma, pecuniam conferre, bellum terrâ, marique gerere, in eoque perseverare universi tenerentur, quoad omni Borbonii Italia^e pellerentur: triginta equitum, peditumque millia Regina^e Ungaria^e, xlv. millia Sardinia^e Rex confecta, parataque in Italia^e haberent: Britanni praeter trecenties HS. quod singulis annis Sardinia^e Regi in belli sumptum darent,

cum:

72 DE BELLO ITALICO,
cum validâ, instructâque bellicarum
Navium classe infero mari navigarent,
ut essent Italiæ littoribus præsidio ad-
versus hostes: quæ pars citerioris Gal-
liæ cis Ticinum, atque intra Nuram
amnes est, & nominatim Placentia,
atque Bobium Urbes, quæque a
Nuræ annis fonte prope Genuen-
sium fines ad lacum usque Verba-
num, atque Helvetiorum pagos per-
tingit, exceptis insulis, quæ sunt con-
tra Ticinum Urbem, ea omnis Sar-
dinia Regi extemplo cederet; Fina-
rii item recipiendi jus eidem potestas-
que esset: quæ bello Regna, quæve
provincia receptæ in Italiâ essent,
eas sibi Ungariæ Regina haberet; Bri-
tannis omnes Italiæ portus commer-
cio paterent, iisque ubi eis videretur
emporium aliquod constitueretur.

His de rebus quanquam secreto
apud

apud Vormaciam actis, atque constitutis primi in Italiâ Genuenses certiores facti sunt diligentia, ac literis Joannis Francisci Pallavicini, qui Reipublicæ Legatus Britannorum Regis salutandi causâ Vormaciam venerat.

Hoc loco non abhorret a proposito ea scribere, quæ de Genuensibus cum ego quærerem, sic reperiebam: Homines esse navos, atque industrios; optimis legibus, libertate indomitâ; habere Urbem arte naturâque munitam, & mari, terrâque opportunam: maximas ex eo divitias atque opes quæfisse: Profligatis olim Pisanis, attritis Venetis, magnum foris nomen, marique imperium obtinuisse; domi factionibus, proscriptionibus, cædibus, omnique seditionis genere laborasse: eam ob rem factum esse

esse, ut angustis terrâ finibus uterentur: non prius conquievissent, quàm ante annis MCLXXVI. magnorum Principum legatis arbitris convenirent, eamque, quæ nunc est, Rempublicam constituerent: Nobilitas regnaret, plebs nullo numero esset. Nobiles ii dicerentur omnes, quibus in Concilium Majus aditus pateret: Concilia duo Civitatis essent; Majus, Minusque vocarentur: legum condendarum, vectigalium imponendorum, & nonnullorum Magistratum creandorum Majori potestas esset: de pace, ac bello, deque omni Reipublicæ statu Minus, adhibito Senatu, decerneret: summa esset Senatus auctoritas: penès ipsum, & Ducem, quo nomine civitatis Principem appellant, qui regnum obtinet biennium, totius imperii species, ac dignitas esset: nemi-

ni præter Ducem cum Senatu, Conciliisque agendi fas esset. Dux igitur pro more, institutoque Reipublicæ ex literis Joannis Francisci Pallavicini ad Senatum, Minusque Concilium retulit. Patres, hoc accepto nuncio, variè afficiebantur. Erant præferocis ingenii aliqui, qui bellum statim, arma, legiones, castra denunciarent, Borbonios socios accerferent, quorum opibus Sardinia Regem deprimerent, Austriacos coercerent. Imperiorum etiam in bello, & gloriæ cupiditate, ac spe incitabantur. Plerique naturâ, usive rerum tardiores, seque, & Rempublicam circumspicientes a consiliis fortibus refugiebant: belli casus, ærarii damna, tributis nomen liberis præsertim civitatibus grave, mare infestum, hostem finitimum, socios longinquos cogitabant, atque etiam

hos ipsos suspectos habebant, & componi rem, aut mitigari posse sperabant. Nec deerant, qui dolerent potius Reginae fortunam, quam insectarentur iniquitatem, & miseram dicerent, quae hostibus aequae, atque amicis praedae loco esset, suaque, & aliena distrahere cogeretur.

In tantâ animorum varietate unum modo placuit dari negotium tribus prudentissimis viris, Paulo Hieronymo Pallavicino, Joanni Baptistæ Grimaldo, Jacobo Laumellino, qui rem Finariensem, praesentemque temporum statum etiam, atque etiam considerarent, & de eo quid eis videretur, ita ut e Republicâ, fideque suâ censerent, Patribus renunciarent. Ubi tota inter ipsos agitata res, & considerata est, eorum unus processit, atque ejusmodi in Minori Concilio sen-

sententiam dixit: Arduam esse rem, multoque graviolem, quàm quisquam existimare queat: imminere acerrimum Regem, potentem, armatum, & de Finitimorum pernicie dies, atque noctes cogitantem: haberi ludibrio Reipublicæ conditionem, ad cuius oppida nullâ injuriâ commemoratâ, nullis repetitis rebus, tanquam ad alicujus projecti cadaveris spolia diripienda vicini advolent: non Finarium (quod gravissimum tamen esset) sed per Finarium omnem oram maritimam, ipsam peti Urbem, quæ si mare, & peregrinarum usum mercium amiserit, quod amisso Finario accidere est necesse, egestati, ac solitudini addicetur. Asperum esse, triste, durum spoliari, despici; verum & illud imprimis providendum esse, ne præsentî malo gravioribus malis

reme-

remedia adhibeantur: multa quidem in utramque partem cogitantibus occurrere, quæ animum ita distrahant, ut ubi possit consistere, dijudicari vix possit: nam & in tantâ Reipublicæ calamitate, tantâque contumeliâ sedentem convivere flagitiosum; & in varios belli eventus demittere sese paratioribus animis, quàm viribus stultum esse, atque a Patrum gravitate, & constantiâ utrumque abhorrere. Unum esse in præsentia, quod tutum ad omnes casus consilium videatur, si ignaviâ omni, & cunctatione abjectâ excitetur pristina Genuensium virtus, si pecunia cogatur, scribantur milites, oppida, & Finarium impri-
mis muniantur. Ita, si bellum placet, non posse Genuenses, ut quibus vires adsint, ab amicis repudiari, non contemni ab hostibus; sin quies, &
neutram

neutram in partem inclinatio probatur, fieri tum facile posse, cum utrique formidolosi, aut certe non laceffendi videamur, ut Reipublicæ dignitatem, & statum incolumem conservemus. Otiosis vero, atque inermibus quidnam aliud proponi, nisi aut inopem servitutem, aut calamitosum interitum? Patres, his auditis, frequentes decreverunt, ut milites quamprimum conscriberentur, atque augerentur, decem ut sint hominum millia; rei militaris periti duces evocarentur, Finarium, cæteræque in finibus Reipublicæ arces communitiores, atque instructiores terrâ, marique fierent; item majoribus lex comitiis ferretur, qua lege sexcenties HS. Finarii defendendi causâ corrogetur; itemque legatis Reipublicæ scriberetur, uti Regem, Principemve, ad quem quisque eorum
lega-

80 DE BELLO ITALICO,
legatus sit, convenient, causam Rei-
publicæ doceant, quo quisque animo
Rex, Princepsve in Rempublicam
sit, Senatui confestim rescribant. In-
terea Patribus placere parem Austria-
cis, Borboniisque voluntatem osten-
di, & neutros eorum contra alteros
juvari.

Hæc dum a Genuensibus ma-
gnâ curâ, & diligentîâ aguntur, Sar-
dinia Rex, qui omnia attentè specu-
labatur, suspicari tum primum cœpit,
Genuenses non patienter, neque re-
misse Vormaciensis fœderis injuriam
laturos; itaque ut majus aliquod iis no-
men opponeret, quo a belli apparatu
deterrentur, cum Rege Britannorum
agit, uti Rovelejo Britannicæ classis
ad mare inferum Præfecto scribat:
aliquem ex iis, qui navibus præsunt
ad Senatum Genuensem mittat, ex
co-

eoque prope minaciter causam percunctetur armorum. Rovelejus, acceptis mandatis Navarcum ire Genuam jubet; qui statim aphracto in portum ex alto invehctus Ducem, Senatun-que adit; & Regem mirari suum vehementer dicit, quid causæ Genuensibus sit, quare cum ab omni contentione abesse testati toties fuerint, bellum repentè parent; postulare, uti sibi, quæ Reipublicæ opes, quantus sit exercitus accuratè indicent: non debere eum pati, qui Italiam ab hostibus defendendam suscepit, novus ut in Italiâ tumultus excitetur. Ei orationi Dux respondit: Non tumultus, neque maleficii causâ exercitum Genuenses conscribere, sed ut se tantùm muniant; adeoque delectus ab iis intermitteri nolle, ut angantur potius, quod pro rei, & temporis gra-

vitate non satis fortassis magnam manum cogere queant; cum præsertim jura omnia permisceri nefario bello videant: neque Italiæ quietem magis ad Britannos ultra Gaditanum fretum submotos, quàm ad Genuenses pertinere, qui & Rempublicam in Italiâ obtineant, & non postremi Italorum sint. Cæterum ab eo, quod instituerit, Rempublicam non recessuram, ut mediam se italico bello profiteatur. Cujus rei testes ipsos haberet Britannos, quibus a principio hujus belli Reipublicæ portus, littoraque omnia, omniumque ex iis rerum usus semper tamque liberaliter patuerint, ut satis constet majorem in eo Genuenses fidei, quàm commodi rationem habuisse. Navarcus, hoc accepto responso, discessit.

Sub idem fere tempus legatorum
 lite-

literæ venerant, quæ adversa omnia Genuensibus, infestaque apud Austriacos nunciabant. Nam & Regina Ungariæ vicem Reipublicæ multâ, atque inani miseratione cum prosequeretur, sua sibi tamen propiora pericula esse, quàm aliena loquebatur: & Britannia Rex speciosum Italicæ libertatis nomen prætendebat, cui remittere aliquid Genuenses de suis rebus non iniquum putabat. Sardinia autem Rex, non esse, cur se Genuenses interpellarent, stomachans fastidiosè dicebat: irent Londinum, ibique Britannia Regi causam probarent suam. Soli ex omnibus Borbonii Reges animo esse in Rempublicam singulari dicebantur. Nam probè intelligebant, plurimum ad res suas pertinere eorum hominum amicitiam, quorum esset urbs ad exerci-

tus in Italiam transportandos, instruendos, omnique re juvandos opportunissima, atque id Hispani præcipue sentiebant, cum reminiscerentur, quatuordecim sibi naves onerarias tormentis, & com meatibus refertas non ita pridem desperiisse, propterea quod Genuenses, in quorum eæ portum refugerant, quique ob eam rem veluti Borboniarum studiosi partium a Britannis insimulabantur, ut omnis seu controversiæ, seu calumniæ causa tolleretur, illas in Corsicam seponendas censuerant, præsidii additis, ne amoverentur, nisi bello perfecto. Itaque cum Rempublicam ad arma, suamque deducere societatem studerent Vormaciensis foederis iniquitatem durius etiam interpretabantur, incitabant, offerebant se, &, si sibi ipsa non desit, non se Reipublicæ defuturos pollicebantur. At

At Genuæ Patres, cognitâ Regum voluntate, hærebant nihilominus in dies magis, remque multos jam menses extraxerant non tam gravitate negotii, quo quidem permovebantur, quam rerum publicarum consuetudine quâdam, quæ cunctabundæ omnes videntur, maximeque Genuensis, in qua & lentius omnia, diligentiusque perpenduntur, & eo sunt homines ad discernendum tardiores, quo plures ad deliberandum consentire debent. Lege enim cautum apud Genuenses est, ne quid in Minori Concilio gravioribus præsertim de rebus referatur, quod non Senatus antea probaverit, neu die unâ, eâdemque referatur, atque statuatur, neu denique ratum, firmumque sit, ni id cum CC. adsunt CLX. suffragiis latis approbarint. Accedit ad hæc ingenium

ho-

hominum subtile, atque in æstimandis rerum momentis paulo morosius; tum illa, de quâ supra dictum est, animorum studiorumque varietas; ipsa denique Oratorum altercatio, quâ fiebat, ut distinerentur in iudicando Patrum animi, atque afferrent anticipem curam cogitandi. Qui enim ocium summe videbantur cupere, omnem belli societatem aspernabantur, quietem Reipublicæ utilem esse demonstrabant: impedito enim ubique fere commercio, dissentientibus inter se nationibus, Genuensium autem portus cum omnibus æque pateant, omnes omnium ad eos pecunias perventuras dicebant. At quæ bello damna? quas clades? Ærarium corfico bello exhaustum nullum esse: Tributum homines horrere: præterea periculosum esse magnorum Principum

pum inimicitiiis, & societatibus immisceri: semper id infirmioribus civitatibus fuisse fatale: hoc Senensem, hoc Florentinam Rempublicam casu corruisse: quibus vero sociis fidendum Genuensibus esse? Gallisne? qui amicos, ac necessarios suos in medio rerum impetu, proximo hoc Italico bello deseruerint, cum prospera omnia cederent, adeo ut, aut sibi cupidius consuluisse, aut invidisse illis Italiae possessionem videantur? an Hispanis? an Neapolitanis? quorum utrique & per se minus valent, & fortunam potius, & Gallos, quam fidem sequentur? sperare his copiis, atque auxiliis Germanicarum legionum robur, Britannici auri vim, Sardinensis consilii solertiam posse vincere, audacis esse nimiumque confidentis; praesertim cum auxilia procul ab-

absint, hostes autem in finibus hæreant, & mari, terrâque ipsam suffocare Urbem statim possint. Non certe Finarium tanti esse, ut fortunæ omnium unâ cum patriæ libertate in apertum discrimen projiciantur: caruisse eo oppido per multos annos Rempublicam; num aut divitem minus, aut potentem fuisse? fecisse majores hac ipsa in re sapienter, qui Finarii potius jacturam, quàm totius Reipublicæ naufragium facere decreverint: non esse adeo graviter inimicis irascendum, ne, cum illis nocere in animo sit, sibi noceatur: postremo fatis compertum videri Vormaciensi fœdere non esse contentos Austriacos ipsos: accidere profecto posse multis de causis, vel simulatæ ad tempus amicitia, vel majoris commodi, vel calamitatis repentinæ alicujus

cujus etiam communium temporum, & fortunæ motus, ut Finarium nullo periculo, viribus integris, insperatò retineatur. Hæc cum avidè arriperent, & ii, qui parum, & ii qui nimium timebant, cum approbarent divites, non reprehenderent prudentes, quibus ferociora omnia suspecta sunt, & cum contra etiam permulta occurrerent, quare turpis quies, aut periculosa videretur; deliberandi tædium quoddam in Patrum animos irrepserat, ut spe, metuque suspensi bellum pariter, pacemque fastidirent. Ibi tum aliquis, qui magnæ habebatur authoritatis, & eloquentiæ: Patres conscriptos, primum orat, atque obtestatur, ut moram omnem abjiciant Reipublicæ perniciosam, quæ eventum belli expectando præda esset sine gratiâ futura victoris; non

se deinde pacis commoda, non bellifusus ignorare dicit, eaque esse ætate, iisque fortunis, ut conquiescere res; quàm perturbari malit: debere tamen se Patriæ magis laborantis aspectu, quàm harum omnium rerum curâ commoveri: tum acerbitatem, atque odium Britannorum queritur, qui cum eos portu, & commeatu Genuenses semper juverint, tam inimico in Rempublicam animo sint, fuerintque jam tum, cum latronem Theodorum regiis devectum navibus, & publicis Carteretii literis commendatum in Corsicam summiserint: iniquitatem Austriacorum docet, quos suum nomen, suasque vires ad perniciem hominum optimè de se meritorum contra fidem commodare non pudeat: Sardinia Regis fraudem in surripiendis quinque superiore Italico bello

oppidis prædicat, injuriam & cupiditatem in occupando Finario ultimum ex eâ re, præsentemque Reipublicæ casum impendere, commemorat. Si enim, inquit, Sardiniaæ Rex fines nostros, quos Placentiâ Bobioque urbibus ex fœdere acquisitis devinctos, atque obvallatos jam tenet, acerbissimis portoriis infestos terrâ habere, ut nihil invehere, nihil exportare liceat; si in Finariensi littore portum extruere, quem dimensum jam animo atque exædificatum habere dicunt, amplum, optimum, atque huic nostro non tutissimo opponere cœperit: quid vos Genuæ futurum putatis? Finibus tam angustis? regionibus tam asperis? deperditis vectigalibus, omni terrestrium, ac maritimarum rerum usu sublato? an non fœdissima quæque, Finario

92 DE BELLO ITALICO,
amisso, metuenda sunt? aut finiti-
mum hostem facili prædâ pacatio-
rem? aut denique patientiâ aliquid
profici posse speramus? Caruimus eo
certè oppido per multos annos, sed
ita, ut eam jacturam nunquam æquis
animis tulerimus. Quod si vis, si
tempus dissimulandi nobis necessita-
tem aliquando imposuit; etiam ne
eripi nunc Finarium, atque abstrahi e
sinu Reipublicæ otiosi patiemur? cum
nostrum, quod erat vetustissimo jure,
præsenti pecuniâ emerimus, tantique
emerimus, quanti venditor voluit,
egens, sumptuosus? atqui Finarium
jam Principes habuerunt, aut ita hu-
miles, ut a nobis negligenterentur, aut
ita magni, ut ipsi oppidum negli-
gerent: Regi vero Sardiniaë tam flo-
renti, tam cupido, & cui ad suam
cupiditatem parum semper, ad no-
stram

stram perniciem nimium jam potentiae est, Finarium concedere, quid aliud est, quam arma ad Reipublicae interneccionem largiri? quo ille Finario, tanquam aggere utatur ad Imperio nos maritimo usuque exturbandos, totosque adeo evertendos? patientiam autem, quam ad omnes jam calamitates atque indignitates obduruimus, quid tandem proficimus? nisi ut leviora perpeffis graviora imponantur? Et hercule solet is facile accipere injurias, qui segniter fert. Pudet dicere P. C. eò abjectionis atque humilitatis devenimus, ut in nos, qui armatis quondam Regibus restitimus, palam, atque impune, pauci montani homines, & nescio quis Theodorus nequissimus insultare non dubitent. Nunquam ne ad recuperandam dignitatem ingenuo dolore excita-

citabimur? cum potissimum dignitas unâ cum salute Reipublicæ conjuncta sit? quid ergo consilii est? eâdem nos re ulcisci, quâ sumus lacessiti; vim repellere vi; conspirationi Austriacorum, Borboniorum opponere societatem. Nam mediis nobis, ac quiescentibus postulare, ut ex aliorum dissensione augeantur opes nostræ, ridiculum est. Quid enim vos Britannos, qui hoc vix portu abstinuerunt, mercatoriis in mari navibus facturos putatis? cum ex Hispaniis, atque Galliis, quibus in provinciis cives nostri magna, & ampla negotia habent, onustæ mercibus redierint? eas tanquam hostiles, aut hostilia portantes illi certe excutient, diripient; nos autem infestiore penè pace, quàm bello utemur. Quod si bellum tantopere formidatis,

tis, quo bello commercium labefa-
 ctari dicitis; cur non quietem per-
 horrescitis, quæ illud omnino delet?
 At etiam fortunam, ut expectemus,
 suadent: quo majorem, credo, op-
 primendi potestatem habeat; namque
 imparatos, atque inertes averfari ma-
 ximè dicitur. Quæ porro prudentia
 est fortunæ credere, cum uti consi-
 lio possis? aut cæcâ malle expecta-
 tione pendere, quàm exploratâ ratio-
 ne subsidium comparare salutis? At
 ærarium exhaustum est, tributi no-
 men grave. Cupio videre, qui pe-
 cuniam ad conservandam Rempubli-
 cam conferre dubitet, cum eam ip-
 sam pecuniam nisi salvâ Republicâ
 retinere non possit. Præterea societas
 Borboniorum cum ad multa alia,
 tum ad illud opportuna est, quod
 eorum pecuniâ exercitum alere pos-
 sumus,

sumus, quem conscripsimus. At cavere ab amicis ipsis debemus, ne deseramur. Nulla P. C. firmior amicitia est, quàm quæ magno amicis usui esse potest. Id si Senenses, si Florentini vidissent, nunquam freti amicitiiis nullâ utilitate quæsitis, valentissimorum inimicitias soli suscepissent, nunquam fortassis concidissent. Nam quid huic nostræ simile amicitia est? Nonne Gallorum vel maximè interest habere in Italiâ apud nos aditum? præsertim si Rex Sardinia munitissimis arte, naturâque locis confusus prohibeat? non Hispanis sexennium jam fere inter Allobroges vagantibus nostrâ nos societate Italiam referamus? Non a Neapolitanis Austriacorum metum, atque impetum avertimus? Cur hos tam temerè quisquam, & magno
cum

cum suarum rerum detrimento a fide discessuros judicet? nam de copiis, atque opibus eorum nemini omnium rectius credideris, quàm Austriacis ipsis, qui fugam jam audito Borboniorum adventu & præsidiorum latebras circumspicere videntur. An vero in Italiâ pulsum fugere Lobcoviczium non audistis? Ardere Prusiacobello Germaniam? expugnari Belgium? retineri domesticis dissensionibus Britannix Regem? furere Scotos? timere Batavos? Ipse autem Sardinix Rex, quem maxime gravem, atque assiduum hostem habemus, non suis certe viribus, quæ mediocres sunt, non pecuniâ, quâ eget, sed auxiliis sociorum, & nostro imprimis ocio invalescit. Nunc, si a lociis, quibus suspectus est, quibusque confidere multum non potest,

deseratur; si nostris nos periculis non indormire sentiat, invalurum ne aliena, an suis diffisurum esse existimatis? cum præsertim recordetur, se puerum profugum, atque ejectum in iis sedibus quæsisse perfugium, quibus nunc mortiferum inferre bellum meditatur. Adversus hostes tam infirmos, sociis tam valentibus, eâdemque nobiscum causâ conjunctis, dubitamus P. C., dijudicatâ jam ferre belli fortunâ, eo progredi, quo incertâ etiam victoriâ descendere oporteret? quid tu igitur hostes contemnis, a quibus tantam Reipublicæ perniciem comparari dicis? Ego vero P. C. neque ita contemnendos puto, ut negligantur, neque ita metuendos, ut desperemus; eoque validiora adhibenda esse remedia censeo, quo vehementius ingruit malum:

nisi

nisi si quis est, qui perire turpiter, quam servari fortiter malit. Illud vos ad extremum pro meo summo in patriam amore, proque tanti discriminis magnitudine moneo, ut etiam, atque etiam prospiciatis, ne magnorum Regum amicitiam tantâ in re invitatos refugisse aliquando pœniteat. Finarii causa ejusmodi est, ut in eâ dignitas, salus præterea universæ Reipublicæ contineatur. Nihil est medium P. C. aut Finarium quovis bello, societate, periculo etiam, & jacturâ retinendum est, aut hosti parendum superbissimo, aut denique hæc Urbs pulcherrima, hæc Patria omnium nostrûm in vastitate, atque in solitudine relinquenda. Hâc oratione commoti Patres, impendentique Reipublicæ clade deterriti, simul freti fortunâ, quæ Borboniorum velificari

votis videbatur, famâque copiarum, quæ in Hispaniâ, quæ in Galliâ parari ingentes dicebantur, societatem, sui muniendi causâ, cum Borboniis inire decreverunt: ex eoque decreto, & , nequis rem enunciaret, jure jurando sancitum est (poterat enim intempestivè enunciata res perturbari) & quibus conditionibus confieri societatem placeret Hieronymo Grimaldo scriptum est. Is erat Reipublicæ ad Hispaniarum Regem Legatus.

Villa est Regis Hispani ad Tagum amnem in Aranguesiano venationum frequentia, & aquarum amœnitate nobilis. Ibi cum esset Rex animi causâ, Legati Borboniorum Regum, & Hieronymus Grimaldus, de quo dictum est, inter se colloquuntur: Vormaciense fœdus Aranguesiano esse fœdere infirmandum. Itaque rebus

bus agitatis, conditiones cum convenissent, fœdus ictum est. Conditionum hæc erat summa: Borboniorum exercitus, classes com meatu, portu, Republica Genuensis terrâ, marique juvet: Iis auxilio decem hominum milia ornata instructaque cum xxxvi. bellicis tormentis subministret: Ne prius subministret, quàm Borboniorum exercitus conjuncti sint, quamque ultra montes fuerint, qui agrum Genuensem Septemtrionem versus a Galliâ Cispinâ dividunt, & Ligusticæ fauces appellantur: Reipublicæ Genuensis Oppida, agros, fines Borbonii Reges tutentur: Philippo Hispani Regis Filio Regnum in Italiâ uti constituatur, omnes communiter armis, opibus curent. Hispaniæ Rex Reipublicæ Genuensi, quamdiu bellum in Italiâ erit, duodecies HS. in singulos men-

menes det : Lavinium , Cenopha ,
 Mons-grotius , Pares Oppida , eorum-
 que Oppidorum agri , quo jure a
 Philippo Vicecomite Mediolanensium
 Duce antiquitus Genuenses receperant ;
 item Serravallis oppidum , arx , ager ,
 quo item jure paucis ante annis a
 Comite Leonardo Auria acceperant ,
 eo omnia jure Genuensium sint : Re-
 ges erga Genuenses eodem , quo erga
 suos , animo sint , caveantque , nequa
 Genuensibus in vectigalibus , terrâ ,
 marique exercendis fraus , nequa inju-
 ria ab Hispanis , Gallis , Neapolitanis-
 que naviculariis , & Mercatoribus fa-
 cta sit .

Jam Gagus Genuam pervene-
 rat , præterque mœnia Urbis cum per-
 transire cœpisset exercitus , portas
 occluserant Genuenses , & popularium
 exitus , militumque diligenter coerce-
 bant

bant introitum , nequa aut illorum inscitiâ , aut horum licentiâ , parvisque , ut sæpe fit , causis , magna fieret rerum commutatio , neu quam etiam susceperant a principio belli personam , ut mediï essent , & adhuc tuebantur , intempestivè deponerent . Ac tametsi Gagus , qui ad Langenses (Porciferæ hic est Pagus valli) idoneo loco castra posuerat , magnopere eos adhortabatur , ut auxilia sibi mitterent , aliâ ratione se non esse ad hostes iturum , quos numero , & loco superiores esse intelligeret ; tamen in eo perseverandum Genuenses putabant , ut ne prius mitterent , quàm noster esset exercitus ultra eos montes profectus , qui Liguriam a Galliâ Cispalinâ dividunt , & Ligusticæ ; ut dictum supra est , fauces appellantur : idque ipsum in Aranguesia-

104 DE BELLO ITALICO,
no fœdere adscribendum, eâque de
causâ curaverant, quod verebantur,
ne patefactâ ante id tempus societa-
te, statim in finibus suis Austriacos
hostes haberent, id quod Reipu-
blicæ detrimentosum esse existima-
bant. Simul descendere aperte, pa-
lamque in partes auxiliis missis nole-
bant, nisi prius exploratis quantum
poterant rebus, quarum prope cer-
tus videri tum poterat exitus, atque
adeo ostendendæ amicitiae tempus op-
portunius, cum tribus magnis Phi-
lippi, Gallorum, & Gagii exerci-
tibus conjunctis in Galliam Borbo-
nii Cisalpinam irrupissent: Ipsi au-
tem adversus vastitatem, cæterasque
belli clades, & Ligusticarum fau-
cium angustiis, & tantorum exerci-
tuum conjunctione tutiores essent.

At Gagus neque sine Genuen-
sium

sium auxiliis Ligusticas superari posse fauces dicebat, neque ducis considerati esse judicabat, eos relinquere post se non aperte socios, a quibus omnia fere ad bellum necessaria expectanda essent, & quorum auxiliares copias tamquam obsides habere posset perpetuæ ipsorum erga Borbonios voluntatis.

Interim Philippus Gagio ad duo millia Draconum, & provincialium Hispanorum Pyrochitrophorum coortes summâ virtute, quibus Augustinus Ahumada præerat, auxilio misit; item Patris, Socerique nomine Marchionem Chetardiensem Gallum, & O-Walium Hibernum, qui apud se in exercitu erant, Legatos Genuam misit: quorum alter Sarmaticâ erat legatione notus, alter, ut postea confecto bello cognitum est, concilian-

dæ pacis auctor præcipuus fuit, cum post incommodam plures Genuæ menses simulatam valetudinem, mutandi, ut dictitabat, cœli causâ, in Britanniam profectus est. Hi igitur in Senatum introducti, Galliarum se se, atque Hispaniarum Regum nomine, quorum insignis semper fuisset, & præcipua tunc esset erga Rempubli- cam benevolentia, & fides, venisse oratum dixerunt, ut auxilia Genuen- ses Gagio submitterent, quæ nisi sta- tim submittantur, non posse Hispa- nos, Neapolitanosque omnino pro- gredi, & futurum fortasse, ut ad nihilum incredibilis eorum virtus re- cideret, ausi quâ sunt ascendere altis- simos montes, transire rapidissimum flumen, extremam tolerare inopiam, quæ facilia ex difficillimis non tam animi magnitudo illis innata nationi- bus,

bus, quam Genuensis auxilii fiducia redegerat: non se se arbitrari temporis causâ, aut simulatâ Genuenses amicitiaâ societatem cum Borboniis instituisse: Quid tam porro justæ, veræque amicitiaë repugnare, quam si, quod triduo, ad summum quatrinduo præstaturi ex fœdere sint; fidelissimorum id amicorum precibus repræsentare illiberaliter quodammodo denequent? debere eos communem potius utilitatem, ex quâ omnia homines interpretari fœdera oportet, quàm fœderum formulas, & verba spectare: factum esse Aranguesianum fœdus, ut communibus viribus communis repellatur hostis: at Genuensium cunctatione istâ inopportuna non repelli, sed invitari hostem, ut Gagianorum militum paucitate contemptâ Ligusticas continuò fauces oc-

cupet: quibus occupatis, & Gaggiū ad rem gerendam inutilem efficiat, & ipsos quasi in vinculis habeat. ne ea, quæ Reipublicæ interesse cognoverint, quæque ille admodum timet, decernere audeant. Id vero si accidat, quo tunc Aranguesiani fœderis consilium? Quo virium communicandarum spem? Sin autem in consiliis capiendis unam intueri fortunam vellent, omnia hæctenus accidisse Austriacis adversa, Borboniis secunda: illorum semel, atque iterum ab invictissimo Rege Gallorum fusas in Belgio ac superatas copias, quas Batavorum etiam, & Britannorum exercitus sublevabant: unam esse in Italiâ Genuensium civitatem, quæ certissimam Borboniis victoriam creare possit: ejus patefactâ societate fugæ se statim Austria-

cos mandaturos, neque ullum consistendi illis in Italiâ locum fore. Proinde vel amicitiaë, vel utilitatis, vel denique fortunæ causâ ne cunctarentur auxilia Gagio submittere: liberè jam, atque audacter descenderent in causam, & quos hostes jamdiu senserint, pro hostibus aliquando haberent.

Genuenses Legatorum permoti eloquentiâ, quam Borboniorum adjuvari victoriis intelligebant, & quod ingratum sane videbatur tantulæ, ut apparebat, rei controversiâ, in ipso societatis initio sociorum offendere animos, & quod eo erant progressi, ut magis liceret non cœpisse, quàm cœptum semel non exequi usque ad extremum. Millia hominum octo, & quæ ad eorum, bellique usum pertinebant, auxilio mittenda esse Gagio
ita-

110 DE BELLO ITALICO,
statim censuerunt. Horum summa
imperii tradita Joanni Francisco Bri-
gnole-Sale est, cujus postea, cum
Reipublicæ Principatum adeptus est
difficillimo tempore virtus nobilitata
est. Item S. C., quo mitti auxilia
decreverant, renunciari Austriacis, eo-
rumque fociis per legatos oportere
suos statuerunt. Tanta autem erat
erga Reges observantia Reipublicæ,
ut ne Regi quidem Sardinia ipsi no-
minatim bellum denunciaverit, tamen-
si Vormaciensi irritata fœdere suas ab
eo imminui, trahique in discrimen
opes videret. Et per eos forte dies
acciderat, ut Eques Alfieriis, qui in
agro Nicænsi Sardinienfibus copiis
præerat, in Genuensium oppidum
Albintemelium, ubi Hispanorum erant
horrea constituta, impetum faceret,
& præsidio dejecto, frumenti, pabu-
lique,

lique, quod subito poterat per equites comportaret, reliquum, ne cui Genuensibus usui esset, incendio corrumperet. Denunciationem Reipublicæ Britanniae Rex cum intellexisset, minaciter respondisse fertur cum suarum classium Præfectis imperaturum dixerit, siquid in eam rem sibi videretur; Quanquam Genuensium apud eum Legatus neque amici, neque hostis loco habitus Londini permanferit. Rex autem Sardiniae nihil accidisse novi dixit, si Genuenses bellum denunciarent, quod suis favendo hostibus jamdiu gererent, neque ita tamen occultissimè, ut perspici non posset. Quibus auditis Hieronymus Curlus, qui apud Regem Genuensium Legatus erat, in patriam rediit, illato bello. At Bartholomæus Laumellinus, qui oppido

Novis Genuensium jussu præerat, ad Comitem Sculemburgium in castra Austriacorum se contulit, atque ita ex auctoritate Senatus cum eo egit: Genuenses neque priores Austriacorum socio, atque amico Regi Sardiniaë; neque sine causâ bellum denunciare: necessario facere, invitos, atque omnia prius expertos, si qua posset æquitate componi: unum se se infimis pene precibus orasse, ut quæ Reipublicæ optimo semper jure fuissent, atque essent, ea esse insigni injuriâ ne desinerent: ne id quidem propter Vormaciense fœdus impetrari potuisse: suos jam ab Rege Sardiniaë fines violari, ad Albin-temelium effringi, diripique horrea: quoniam hæc omnia, nisi ad Reipublicæ perniciem pertinere? proinde non esse ipsis succensendum, si,
ut

ut esset dictum, necessario ad arma descenderent, quæ inferri sibi jampridem videant, si sui muniendi causâ Borbonios socios adsciscerent, si iis auxilia mitterent: nihil se propterea de suâ erga Austriacos benevolentia, atque observantia detractum arbitrari; quandoquidem jure Gentium obtinuerit, ut amicos contra amicos auxilio juvare, salvâ amicitia, liceat: nemini injuriam facere, qui sua tueatur: imperium se se acceptum a majoribus velle conservare: quo imperio ille haberi indignissimus debet, qui retinere illud quâcumque ratione aut non possit, aut non audeat. Dicentem Laumellinum interpellat Sculemburgius, & discedere conantem prohibet, eodemque temporis vestigio Clericianæ legionis instructorem cum equitum, ac peditum parte mittit,

114 DE BELLO ITALICO ,
qui Reipublicæ præsidium , quod erat
Novis , captivum abduceret , ipsum-
que Oppidum haberet prædæ loco .
In quo nonnulla fuit hominum que-
rela , qui Sculemburgium suæ magis
iræ , quàm juri Gentium obtempe-
rassè dixerunt .

Habebat , uti diximus , castra
Gagius ad Langensium Pagum , &
sicuti Genuensium diligentiam omnium
copia rerum abundabat , ita præmio-
rum tenuitate , quibus donare explo-
ratores ipse consueverat , flagitiose
erat ab exploratoribus imparatus .
Nam Gagius alienæ pecuniæ non
appetens , suæ parcus habebatur :
id quod nonnulli in Imperato-
re reprehendunt , cui propositum
unum illud esse debet , ut vincat ,
& victoriæ causâ non suis , non alie-
nis parcere bonis oportere ajunt .

Sed

Sed exploratorum paucitate fiebat, uti hostium neque consilia, neque itinera cognoscerentur, ut levi auditione, & falsis plerumque rumoribus interdium, noctuque conclamaretur ad arma; sic ut tam incertis rebus non militibus quies, non ducibus ratio esset certa imperandi, omniaque erroribus, ac suspicionibus perturbarentur. Quæ res impetus etiam nostros, consiliaque tardabat; propterea quod non satis celeriter explicari poterant, cum ignorarentur ea, quæ apud hostes gerebantur, & ad quæ accommodare sua sæpissime consilia Imperatores solent. Præterea Philippici exercitus mora, quicum Gagiani exercitus iter consentire debebat, non parvo erat nostris ad progrediendum impedimento. Philippus enim expugnatis in itinere Loano, Oneliâque, Castel-

lis fatis munitis procedere paulatim, ac Savonem vix aliquando tandem pervenisse dicebatur. Hæc erant, quæ Gagio diutius ad Langensium pagum morandi afferrent causam.

Jam Philippi, jam Genuensium auxilia in Gagii castra convenerant, & tanto militum numero auctis copiis ad hostem proficisci Gagus constituit, cognitâ prius loci naturâ, quæ erat ejusmodi. Porciferam vallem, quæ in longitudinem passuum circiter x. millia patens ab amne appellatur, qui illam interfuit, quique modicis, ac prope nullis aquis est, nisi maximi accidant imbres, neque longius ab Genuâ millibus passuum iii. Arenam inter, Cornilianumque pagos in mare influit; quam vallem hominibus, ædificiisque frequentem, & cultu, prospectuque amœnam colles

les cingunt leniter acclives, qui in montes statim assurgunt editos, atque asperos: atque hi in arctas tandem coguntur fauces, quas Ligusticas appellari diximus. Has intra fauces una est militaris via, reliqua sunt præterea itinera duo, quibus etiam patet aditus ad Genuam paulo tamen impeditior, atque difficilior: quorum itinerum alterum ad dexteram est Ligusticarum faucium ab eâ parte, qua mons eminent Flacconius, Iriaque amnis labitur; ad sinistram est alterum ad alterius item montis radices, qui Gazius dicitur, editissimusque est omnium circumjacentium. Tam illa militaris via latior, quàm angustiora hæc itinera duo in unum confluunt ultra Ligusticas fauces ad Octavium vicum, eoque Gavium versus, Novasque itur, oppida

118 DE BELLO ITALICO,
pida Genuensium. Magna est harum
faucium in bello opportunitas, ut
qui eas prior occupaverit, hostem
repellere levi negotio queat; si a
duce milites non deserantur, & si,
qui vallem, montesque incolunt, ar-
mis aptissimi homines ac feri, con-
sentiant. Tunc eas occupaverat prior
Gagius, & præsidio cohortis imposito,
atque additâ munitione diligenter tue-
batur. Austriaci, ne faucium præoc-
cupatione premerentur, impetum ad-
versus montem facere in cohortem co-
nantur, nostri, ne locum maximæ
opportunitatis turpiter dimitterent,
paratissimo erant ad propugnandum
animo. Contenditur prælio; & no-
stri, quod loco, numeroque præsta-
bant, celeriter hostes dederunt in fu-
gam: fugientes sylvæ, tramitesque
texerunt, a quibus illi protecti, at-
que

que occultati, paucis amissis, ad Octavium sese vicum receperunt, iisque sese adjunxerunt, qui submissi a Sculemburgio numero ad septem milia cum paulo ante vicum tenuerant, & nacti opportunum non longe a Lemure amne in valle collibus præseptâ locum, quâ necessarius erat nostris, & perangustus, si perumpere vellent, aditus, hunc fossâ, atque aggere communiverant, & occupatis collium jugis, loci naturâ, atque operis munitione, circumjectisque ibi forte muris, quibus agri privatorum ambiebantur, freti prohibere nostros transitu sperabant. Quibus rebus cognitis, Gagus, profectionisque, uti demonstratum est, suscepto consilio, sarcinarum, atque impedimentorum magnam partem Genuam versus remitti jubet, quo tutius collocarentur, neque

neque multo militum præsidio ad ea tuenda opus esset, ipse expeditiore, & in tres partes distributo exercitu occurreret hostibus. Dexteram partem eo ire itinere jussit, quod ad montem pertinere Flacconium diximus, eique ducem Vievillæum Legatum præfecit: sinistræ Comitem Sevium Legatum præposuit, qui præter montem Gazium eam duceret. Dux Mutinensium, ipseque unâ Gagus mediæ aciei præfuerunt, & militari illâ intra fauces viâ processerunt. Equitatus post tergum rejectus, quod locis asperis, atque concisis ejus inutilis opera videbatur, lentius subsequebatur, agmenque cogebat. Legatis mandatum erat, ut iter moderarentur, neu prius concurrerent, quàm telum emitti exaudirent, ut undique uno tempore ad emissi teli fragorem in
ho-

hostes impetus fieret, nullaque illis, ut inferioribus numero, & ab utroque latere circumventis spes fugæ relinqueretur. Appropinquabat hostibus Gagus; at Legati morabantur. Namque circuitu majore, & ascendendis, descendendisque collibus longius erat Vievillæo iter; & Sevius præter eandem intersepti itineris difficultatem in ipsos imprudens inciderat hostes, qui omnibus ab eâ parte saltibus decessisse falso dicebantur, neque, certi quid esset, sciri per exploratores poterat, quorum, ut supra docuimus, mira erat paucitas. Ac tametsi loco eos confestim cedere coegerit, id ipsum tamen suum hostibus iter aperuerat, & moræ injecerat aliquantum ut ab suo latere circumire in tempore hostes, sicut convenerat, non posset. At ii, qui in mediâ erant

Q

acie,

acie, cum pro se quisque in conspectu Ducis Mutinensium, & Comitum Gagii Imperatorum etiam difficillimis rebus operam navare cuperet, retineri non potuerunt, quin locum subirent iniquum, hostium ascenderent aggerem, adeo ut nonnulli sublevati alii ab aliis in summâ consistere munitione, ibique propugnantes interficere auderent. Hostes loco freti manu, & naturâ munito facile nostros audacius subeuntes deturbabant, &, cum nullum frustra jaculum desuper mitteretur, cædebant, videbaturque jam non sine ingenti nostrorum cæde perumpi posse, propterea quod magno ipsi loci iniquitas præsidio, nostris detrimento erat. Quod cum Gagijs animadvertisset, subito tormenta aliquot adduci, quibus agger dirueretur, & adversa locari iussit. Quâ re per-

perterriti, simul cum alterâ ex parte prope jam Sevius adesset, ex alterâ Vievillæus descendere impressionem jam facturus cerneretur, tum a fronte succedere nostri acriter non desisterent, illi, relictâ munitione, ad Octavium vicum, indeque citissimè sese, circiter octingentis amissis, ad Sculemburgium in castra receperunt. Neque illorum quisquam superfuisset, si aut Legati ab utroque latere, ut erat præceptum, uno in hostes concurrissent tempore, fugamque iis interclusissent, aut fugientes pars equitatus, quem omnem non satis prudenter rejectum esse post tergum diximus confectari, atque opprimere potuisset,

Recepto Gagus Octavio laboriosâ Gavium viâ proficiscitur, quam etiam hostes interruperant, ut essent

124 DE BELLO ITALICO,
nostri ad insequendum tardiores: quo
cum tandem venisset oppidum ipsum,
quod arcem habebat satis validam,
communire, atque instruere jubet,
ut eo pecuniam exercitus publicam,
ægros, atque omnem belli apparatus
conferret. Hac dum ipse administrat,
Vievillæum Legatum, qui primo
agmini præerat ad occupandas Novas,
& comneatum ab Genuâ subvectio-
nem explicandam mittit; Sevium præ-
terea Legatum mittit cum tormentis
sex, duobusque millibus hominum
ad expugnandam Serravallis arcem:
quæ quanquam ad Iriam amnem
posita naturâ probè munita esset,
præsidiumque ibi ccc. militum le-
gionariorum Sardiniaë Rex haberet,
quibus Roscius castrorum Præfectus
præerat, nihilo tamen minus longin-
quam oppugnationem sustinere non
po-

potuit. Vehementius enim a Sevio oppugnata, quàm a Roscio defensa, cum jam militum præsidiorum stationes ollis tactæ incendiariis deflagrassent, undecimo ab oppugnatione die, deditioe factâ, capitur, & Genuensibus ex Aranguesiano fœdere attribuitur.

Interim Philippi, Gallorumque exercitus Subalpinorum præidiis e saltibus Montisferrati dejectis, atque Aquis subito Statellis a Pignattello Legato occupatis, eâ felicitate, quæ plerumque adest novantibus res, omnem circa regionem in suam celeriter potestatem redegerant. Quibus cognitis Gagus discedendum Gavio, ulteriusque sibi progrediendum existimavit, ut, cum Philippi Gallorumque copiis conjunctis suis, uno consilio bellum administraretur, summaque

que imperii ad Philippum Philippi Hispani Regis F. respiceret. Erant numero, & genere hominum præstantes copiae Hispanorum, Gallorum, Neapolitanorum, Genuensium. Marchio Malibojus Gallis præerat Galliæ militiæ Magister: lxii. millia peditum, viii. equitum habere in armis dicebantur. Magna multitudo, magnæ ex tantis viribus animus, ut nihil sibi impeditum, nihil hostibus tutum arbitrarentur. At Sculemburgius collectis, qui ab Octavio refugerant ad Ripaltam, Novis relictis, citatum agmen rapit, ibique loco munito, fluminibusque circumfuso castra locat de summâ rerum admodum sollicitus. Neque minus æstuans, laboransque ab Augustâ Taurinorum Sardiniaæ Rex venerat in castra: quæ quidem Tanarum inter, Padumque amnes

amnes posita loci naturâ, pontibus, atque additis operibus munitissima erant, & ad bellum ducendum aptissima. Ipse enim præfidiis, locisque difficilibus hostium impetum frangere, & tractandis conditionibus, ac simulatione cum Gallis ineundæ societatis præsentem procellam devitare, consiliumque ex tempore, ac fortunâ capere meditabatur.

Ita Hispanis, qui nunquam victi, nunquam victores toties cum hoste conflixerant, & iis, qui Gagio Duce Pontificias ultro, citroque Provincias diù pererraverant, neque tamen quicquam profecerant, & iis, qui in alpibus ad Italiæ portas sexennium jam fere obversati, in illam auxiliis etiam Gallorum irrumpere, cum sæpe tentassent, nunquam potuerant; factâ cum Genuensibus societate subi-

128 DE BELLO ITALICO,
to in Cisalpinam iter Galliam patefactum est. Austriaci autem, qui magno animo ingentique fiducia gerebant bellum, quod & mare Britannis sociis tenebant, & locis confidebant naturâ munitissimis, eosque ex Vormaciensi foedere spiritus sumpserant, ut Italiam omnem suam dicerent, aliis eriperent, aliis donarent, modò respicere sese, & suis timere rebus cœperant. Tanta traductis ad amicitiam, & societatem Borboniorum Genuensibus, facta est rerum in Italiâ commutatio.

FINIS.

W

(-1)

Bonanni

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 102170674